

Ladislava Lederbuchová

Slovníček autorů

**jejichž texty jsou v Čítance pro 7. ročník ZŠ
a odpovídající ročník víceletého gymnázia**

Slovníček je výběrový ve vztahu k obsahu Čítanky 7. Didaktická selekce se týká jak spisovatelských osobností (zde jsou uvedeni jen autoři, jejichž texty jsou na hlavní straně čítanky, ne v liště), tak redukce informací o jejich díle a životě (biografické jsou omezeny na minimum, jsou uvedeny jen takové, které bezprostředně souvisejí s významy textů), tzn., že výběr je uplatňován ve vztahu k požadavkům učiva a s respektem ke čtenářské zkušenosti a komunikačním možnostem 12–13letých žáků. Didaktický záměr ovlivňuje jazyk a výstavbu hesel – uvedená díla nejsou představována geneticky: tituly nejsou důsledně řazeny v chronologii jejich vzniku a časové údaje o době vydání jsou přibližné (většinou v měřítku desetiletí), literárněhistorický aspekt je vůbec potlačen (minimální pozornost je věnována výkladu sociální motivace geneze děl) ve prospěch žánrových charakteristik a poetiky děl, větší pozornost než obvyklá je věnována literatuře pro děti a mládež.

Hans Christian ANDERSEN (1805–1875)

Dánský romanopisec, básník a dramatik, z jehož tvorby jsou dosud živé hry s pohádkovými náměty, např. *Ole Zavřičko*, a prozaické pohádky. Spisovatel pro ně čerpal motivy z dánských a jiných evropských lidových pohádek a pověstí, ale i ze své životní zkušenosti. Příběhy napsal tak, aby byly zajímavé pro dětské čtenáře – hrdiny řady příběhů jsou děti (např. v pohádce Sněhová královna), zvířata bez pohádkově magické moci (např. alegorické Ošklivé káčátko) nebo věci a hračky (např. Statečný cínový voják). Tradiční lidovou kouzelnou pohádku připomínají pohádky Dva přátelé, Malá mořská víla, novelistickou zas např. Křesadlo (podle této pohádky autor nazval první souborné vydání svých pohádek *Křesadlo*), jiné se blíží sociální povídce se současnou látkou (např. Děvčátko se sirkami), další jsou satirickou alegorií (Smrček, Císařovy nové šaty – v této pohádce autor nemilosrdně odsuzuje licoměrnost a prospěchářství státního úřadu a nekritickou zpupnost moci). Satirický aspekt řady příběhů klade na čtenáře zvýšené nároky, stejně i fakt, že děj příběhu některých textů není završen šťastně (např. v Malé mořské víle nebo Cínovém vojákovi). Mravní schéma pohádkové výstavby je však zachováno – i v těchto pohádkách vítězí láska, dobro a spravedlnost. Většina Andersenových pohádek byla přeložena do češtiny, z výborů vydaných v 2. polovině 20. století si zaslouží pozornost ty ilustrované Cyrilem Boudou a Jiřím Trnkou. H. Ch. Andersen je pokládán za zakladatele moderní autorské pohádky pro děti a jeho význam pro rozvoj moderní literatury pro děti je každoročně připomínán pamětní cenou H. Ch. Andersena, udělovanou mezinárodní porotou v den jeho narozenin (2. dubna) některému ze světových spisovatelů pro děti. V r. 1980 byl tak vyznamenán český spisovatel Bohumil Říha.

Ludvík AŠKENAZY (1921–1986)

Český prozaik, publicista, básník, dramatik a scénárista. Zaměstnání otce přivedlo jeho rodinu nejdříve do Polska a pak do Sovětského svazu. V době 2. světové války vstoupil L. Aškenazy do československého armádního sboru L. Svobody, za statečnost v boji byl vyznamenán sovětským i československým vyznamenáním. Válečná zkušenost se promítla i do řady děl, z 50. a 60. let, např. do povídek ze sbírek *Májové hvězdy* (zfilmováno, režie J. Krejčík) a *Vajíčko*. V povídkovém souboru *Psí život* (z něhož jsou povídky *Cvok*, *Brutus*) je válečné utrpení člověka umělecky představeno prostřednictvím osudů zvířat. Pro děti psal pohádky – *Putování za švestkovou vůni aneb Pitryšek neboli Strastiplné osudy opravdového trpaslíka* (humorně poetický příběh pohádkového trpaslíka v lidském světě), nonsensové *Praštěné pohádky*, *Cestopis s jezevčíkem*. Pro děti určil i divadelní hru s prvky sci-fi *Šlamatyka s měsícem*, zatímco *Dětské etudy* jsou čtením pro dospělé – L. Aškenazy uměl v krátkých povídkách s dětskými hrdiny psát humorně a zábavně o závažných situacích a problémech dospělého světa. Měl smysl pro dramatickou zápletku a pointu – napsal řadu scénářů pro film (např. *Křik*, režie Jaromír Jireš), rozhlasové hry a divácky náročná dramata. Po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v r. 1968 zůstal na protest ve SRN. Tam vydával německy psané pohádky a příběhy pro děti, do Československa se už nemohl vrátit. V době normalizace bylo jeho jméno oficiálně zapomenuto – v 70. a 80. letech nebylo uvedeno v žádném oficiálním slovníku, odborné příručce ani učebnici.

Otakar BATLIČKA (1895–1942)

Cestovatel, český spisovatel dobrodružné prózy pro mládež. V době první republiky cestoval jako námořník a příležitostný pracovník různých profesí po všech kontinentech, koncem 30. let 20. století se stal spolupracovníkem J. Foglara v redakci Mladého hlasatele, časopisu Junáka, kde začal publikovat své povídky. Za protektorátu byl členem odbojové skupiny Obrana národa, pro niž jako radiotelegrafista zajišťoval spojení s Londýnem. Byl zatčen, vězněn a zavražděn v koncentračním táboře Mauthausen; v r. 1945 byl vyznamenán in memoriam válečným křížem „1939“ a medailí „Za statečnost“. Dobrodružná povaha, světooběžnická zkušenost, smysl pro ideál mužné cti a vypravěčský talent daly vzniknout napínavým dobrodružným povídkám s exotickými náměty ze Severní, Střední a Jižní Ameriky, Afriky, Asie. V souborných edicích se dočkaly vydání až v 60. letech, např. *Tábor ztracených*, *Tanec na stožáru*, *Na vlně 57 metrů*, *Rájem i peklem* (rozsáhlejší povídka), z 80. let je výbor *Na vlnách odvahy a dobrodružství*. Batličkovi hrdinové se nestali čtenářsky tak populární jako ti Foglarovi, přestože jejich charaktery jsou psychologicky prokreslenější, styl jeho vyprávění není jednotvárný a často vede děj k překvapivé pointě. O. Batlička je mistrem krátké, dějově kypící a ideově vyhocené dobrodružné povídky.

Alexander Romanovič BĚLJAJEV (1884–1942)

Ruský prozaik, klasik sci-fi dobrodružné literatury. Od dětství snil o člověku neomezeném danostmi vlastního biologického druhu – o člověku-rybě, člověku-ptáku. Zkonstruoval křídla, při vlastním pokusu vzlétnout se zranil. Poškozená páteř omezila jeho fyzickou aktivitu, své fantastické představy pak vyjádřil v literárních příbězích. Ve 30. letech žil mimo SSSR, především v Itálii a ve Francii, ale jeho nejznámější knihy vyšly v Rusku už ve 20. letech – *Hlava profesora Dowella* (příběh lékaře, který z oddělené hlavy psa dokázal udělat samostatnou bytost), *Člověk obojživelník* (o lékaři, který indiánskému chlapci voperoval k plicím i žábry a udělal z něj člověka-rybu s možností života na souši i pod vodou, děj má kriminální zápletku, zfilmováno), obdobně autor vytvořil létajícího hrdinu-ptáka v próze *Ariel*. Z bohaté románové tvorby je ještě pozoruhodný *Skok do prázdna*, příběh podnikatelů a bankéřů, kteří se před revoluční sovětskou mocí zachraňují útekem na Venuši. A. R. Běljajev patří k autorům, kteří zobrazují fantastický vědecký experiment a jeho výsledky nejen v souvislosti s technickými možnostmi civilizace, ale především s otázkami sociálními a mravními, obdobně jako H. G. Wells nebo K. Čapek.

Roark BRADFORD (1896–1948)

Americký (USA) prozaik a dramatik, sběratel folklóru (vydal soubor převyprávěných černošských pohádek). Před 2. světovou válkou byl v USA velmi populární jeho román *John Henry* o černošském legendárním hrdinovi, který pak autor zdramatizoval jako text pro úspěšný muzikál. Také dvoudílná humorná parafráze biblických příběhů Starého zákona s řadou travestovaných motivů *Ol'Man Adam an'his Chillun* (v českém překladu Josefa Macha *Černošský Pán Bůh a páni Izraeliti*) a *Ol'King David an'Philistine Boys* (*Starej zákon a proroci*) si po počáteční nedůvěře získala nadšené diváky své zdramatizované podoby – pod názvem *Zelené pastviny* byla hra dávana na Broadway více než rok a získala Pulitzerovu cenu (nejvyšší americké ocenění literárního díla). Po válce R. Bradford působil na univerzitách a inicioval a vedl pro studenty kursy tvůrčího psaní.

Adolf BRANALD (* 1910)

Český prozaik, romanopisec, autor literatury faktu. Vyrůstal v herecké rodině, znalost divadelního prostředí a zájem o historii ovlivnily volbu látek pro literární tvorbu. V románu *Stříbrná paruka* vypráví o životě herců kočovného divadla v 19. století (podle románu byl natočen televizní seriál, principála Matyáše ztvárnil B. Rösner), také v románu *Chléb a písň* je zobrazeno prostředí kabaretu a spisovatel sympatizuje s chudými umělci a dělnickým publikem. Respekt k historickým skutečnostem a technickým vymoženostem 19. století je znát v Branaldově beletrizované literatuře faktu z 50. let 20. století: román *Král železnic* není jen o výstavbě železniční trati jako důležitém prostředku podnikání v polovině 19. století, ale uvádí čtenáře do ekonomického a politického života Rakouska-Uherska, román *Dědeček automobil* ukazuje české průkopníky motorismu a vypráví o jejich účasti na prvním mistrovství světa v motocyklových a automobilových závodech ve Francii v r. 1905, příběh byl zfilmován A. Radokem pod stejným názvem. Také román z 60. let *Vizita* z nemocničního prostředí zaujal filmaře – na některé jeho motivy natočil K. Kachyňa film *Pozor, vizita!* s R. Hrušínským st. v hlavní roli.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Josef BRUKNER (*1932)

Český básník, scénárista, překladatel. Pracoval jako redaktor ve Státním nakladatelství dětské knihy, pak v nakladatelství Československý spisovatel (redaktor Klubu přátel poezie), ale v době normalizace musel místo opustit, po pádu komunistického režimu byl šéfredaktorem časopisu *Mateřídouška*. Svou tvorbu věnoval především dětem. Poezii říkadlového typu psal pro malé (sbírky z 60. let 20. století *Kolotoč* a *Proč, proč, proč?*), básně a prozaické texty vytvořil k obrázkům Josefa Lady (*Z Ladovy zahrádky, Bajky*), Ondřeje Sekory a Adolfa Zábranského. Pro větší děti a pro mládež doprovodil básněmi krásné obrazy starých mistrů i moderních malířů světových a českých, např. Pabla Picassa, Josefa Mánesa a Františka Tichého ve sbírce *Obrazárna*. Ta nabízí dvojí estetický zážitek – reprodukcemi malířských děl a básněmi. Obdobně komponoval sbírku z 80. let *Pojďte s námi za obrazy aneb Malování zvířat*. J. Brukner je autorem *Většího poetického slovníku* (spolu s J. Filipem) a *Čítanky pro 2. ročník ZŠ* (spolu s V. Gebhartovou).

Michelangelo BUONARROTI (1475–1564)

Italský renesanční sochař, architekt, malíř, básník. Nejznámější jsou jeho díla výtvarná – chrám sv. Petra v Římě, sochy Davida ve Florencii a Mojžíše v Římě, malířská – nástěnné malby v Sixtinské kapli ve Vatikánu. Michelangelo je však pozoruhodný také jako básník – nejenže zvládl dobovou formu sonetu po vzoru básníků Petrarky a Danta, ale originálním způsobem vyjádřil své individuální city milostné i náboženské úvahy, psal též epigramy. Na rozdíl od děl výtvarných, určených pro veřejnost, považoval svou básnickou tvorbu za ryze intimní, nic z ní za svého života nepublikoval. Část z literární pozůstalosti vydal až jeho synovec, kompletně byla zveřejněna až v 19. století. Do češtiny jeho verše překládal Jan Vladislav, některé vyšly ve výboru italské renesanční lyriky *Navštívení krásy* a pak souborně v knize věnované jen Michelangelově literární tvorbě s názvem *Oheň, jímž hořím*.

Karel ČAPEK (1890–1938)

Prozaik, dramatik, překladatel, fejetonista, zakladatel a předseda českého Penklubu. Jako světově uznávaný spisovatel byl v r. 1938 navržen za kandidáta na Nobelovu cenu za literaturu. Nejdříve psal povídky společně s bratrem Josefem, moderním malířem, společnou tvorbou vzniklo i alegorické drama *Ze života hmyzu*, v kterém kritizovali odsouzeníhodné lidské vlastnosti, např. požívačnost, agresivnost, touhu po majetku. Josef přispěl i do Karlovy knihy moderních humorných pohádek s jazykovou komikou *Devatero pohádek a jedna jako přívazek od Josefa Čapka* – pohádkou, ale i ilustracemi. Zručný a vtipný kreslíř byl i Karel – ilustracemi (a fotografiemi) doprovodil další knihu pro děti *Dášeňka čili Život štěněte* a též své cestopisy (*Anglické listy, Italské listy, Výlet do Španěl* ad., v kterých zajímavě informoval nejen o přírodě a kulturních památkách navštívených států, ale humorně zachytil i příznačné rysy životního stylu a psychologie lidí. Starším dětem jsou přístupné i detektivní *Povídky z jedné kapsy* a *Povídky z druhé kapsy*. K. Čapek je v české literatuře zakladatelem sci-fi žánru – doma i ve světě se už ve 20. letech proslavil dramatem *R.U.R.* a románem *Krakatit*, v nichž varuje před zneužitím vědy a techniky, ukazuje, že obětování citu a mravnosti technickému rozvoji je pro lidstvo záhubné. Filozofická fantastická hra *Věc Makropulos* o nápoji nesmrtelnosti podnítila Leoše Janáčka ke složení stejnojmenné opery. Filozofické zázemí mají i romány z první poloviny 30. let, tzv. noetická trilogie, ale rostoucí politický vliv německého nacismu přiměl Čapka zvolit aktuální, leč významem nadčasové téma – v alegorickém románu *Válka s mloky* ve vizi budoucího světa pod nadvládou primitivních, ale dobře organizovaných mloků spisovatel varuje před totalitními systémy všeho druhu. V dramatech *Bílá nemoc* a *Matka* zas jinak ukazuje ničivou moc agresivní ideologie a válečnické politiky (filmovou podobu Bílé nemoci dal pod stejným názvem režisér Hugo Haas, který ve filmu ztvárnil podobu doktora Galéna). Alegorické jsou i *Bajky a podpovídky*, svědčící o poetické aktualizaci prastarého žánru a o Čapkově schopnosti satiricky se vyslovit k soudobé sociální situaci konce 30. let i k trvalým lidským nešvarům. Také *Knihy apokryfů* (autorských travestií) je dokladem Čapkova humorného, ale i satirického pohledu na známá historická a literární témata. Pozoruhodné jsou též eseje o literatuře v souboru *Marsyas* (kromě jiných obsahuje Chválu řeči české). K. Čapek je svým životem a dílem příkladem demokraticky, občansky pojatého vlastenectví a evropanství (viz biografické *Hovory s TGM*, tj. s prvním československým prezidentem Masarykem o životě, demokracii a politice).

SLOVNÍČEK AUTORŮ

DALIMIL, domnělý autor Kroniky třč. Dalimila (zemřel po r. 1310)

Autora české veršované Kroniky třč. (= tak řečeného) Dalimila s jistotou neznáme. Jméno bylo kronice přisouzeno v 17. století v domnění, že autorem je Dalimil, kanovník boleslavský (kronika byla proto též nazývána Boleslavská). Z toho, že v kronice byla zaznamenáno jako poslední významná událost nastoupení Jana Lucemburského na český trůn v r. 1310, je možné soudit, že brzy poté autor pravděpodobně zemřel. Z obsahu kroniky, který vypovídá o její ideové tendenci a odkazuje k autorovým postojům, můžeme dedukovat, že to byl šlechtic (možná v postavení církevního hodnostáře), vzdělaný, znalý latiny (Kosmova *Chronica Boemorum* z 12. století je zde prokazatelným zdrojem informací – i Kronika třč. Dalimila ukazuje čtenáři minulost od prvopočátků světa a tradovaných pověstí o vniku českého státu). Stavěl se proti přílivu cizinců do Čech, proti německému vlivu u dvora, který rytířský styl života představoval jako módu a druh zábavy (turnaje, lovy pro potěšení...) bez ohledu na prospěch zájmů českého státu (obce). Kritikou dvora se autor přibližuje postojům nižší šlechty, tomu odpovídá i jazykový a veršový styl kroniky (čeština, neobrazné vyjadřování, využívající však lidových rčení, nevynalézavý gramatický rým) Autor jazykovou přístupností a hlavně pročeskou tendencí a ideou národnostně chápaného státního celku vytvořil dílo, jehož myšlenky byly v průběhu českých dějin často aktualizovány.

Jan DRDA (1915–1970)

Český prozaik, dramatik, publicista, fejetonista, scénárista. Nejznámější a nejoblíbenější jsou jeho pohádkové veselohry – *Hrátky s čertem* o vysloužilém vojáku, který zachrání vdavekchtivou princeznu a Káču před peklem (zfilmováno, režie J. Mach, v hlavní roli J. Bek) a *Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert* o dobráckém čertovi, z něhož se stal vesnický strejc (televizní film, v titulní roli J. Moučka). K nim se druží prozaické *České pohádky*; z nich díky zfilmování je nejpopulárnější *Dařbuján a Pandrhola* (režie M. Frič). V době protektorátu J. Drda napsal řadu fejetonů a vydal tři romány. První z nich, *Městečko na dlani* ukazuje s humorným nadhledem a smyslem pro grotesknost život na českém maloměstě (zfilmováno, režie V. Bínovec). Život za okupace a pražské květnové povstání jsou látkou povídek v poválečné sbírce *Němá barikáda*. Jsou kompozičně sevřené, s výraznou kresbou charakterů postav utvářených dějovou situací; autor v nich představuje neokázalé hrdinství českých lidí, např. v postavě gymnazijního profesora v povídce *Vyšší princip*, který (na rozdíl od všech svých kolegů) dostal svému mravnímu krédu a veřejně odsoudil nacistické zločiny (zfilmováno, režie J. Krejčík, v titulní roli F. Smolík). Po srpnu 1968, respektive v počátcích normalizace se J. Drda, komunistický novinář a spisovatel, s politikou husákovského vedení komunistické strany rozešel.

Pavel EISNER (1889–1958)

Překladatel a esejista, k němuž se hlásí česká i německá kultura. Překládal z němčiny, francouzštiny, španělštiny, italštiny, ruštiny, srbocharvátštiny, maďarštiny, islandštiny i z orientálních jazyků; do němčiny překládal moderní české básníky (např. J. Vrchlického, A. Sovu, F. Halase) a jako člověk bilingvní (tj. dvojjazyčný – pocházel z pražské německé rodiny, vystudoval slovanskou filologii, tj. vědu o slovanských jazycích a literaturách, a byl vynikajícím znalcem češtiny) celou svou kulturní činností přispíval k hlubšímu poznání české kultury v Německu a německé kultury v českých zemích (psal eseje o jazyku, literatuře a hudbě). O češtině napsal soubory esejů *Chrám i tvrz*, *Čeština poklepem a poslechem* a traktát (výklad) *Bohyně čeká*.

Karel Jaromír ERBEN (1811–1870)

Český básník, prozaik, historik, etnograf, sběratel ústní lidové slovesnosti. Je romantickým spisovatelem českého národního obrození obdivujícím citovou hodnotu a bezprostřední naivnost lidové tvorby, vyznával ideu, že ve folklóru se vyjevuje duše národa. Jako etnograf literárně upravoval (adaptoval) lidové pohádky, pověsti a písně tak, aby v konečném tvaru zachoval motivy, které se ve variantách opakovaly, a aby v nich zůstala symbolika starých pohanských mýtů a křesťanských symbolů. Sbírkou *České písně a říkadla* obsahuje přes 2200 písní a dosud je zdrojem informací a inspirace pro folklórní soubory. Sbírkou slovanských pohádek v původních jazycích byla v českém překladu vydána pod názvem *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* ještě za autorova života, ale Erbenův soubor českých pohádek vyšel zásluhou etnografa Václava Tilleho až na začátku 20. století jako *České pohádky*. Tam najdeme ty nejkrásnější a nejznámější: Zlatovláska, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Hrnečku, vaří!, bez nichž si naši pohádkovou literaturu (a své dětské čtenářské zážitky) nelze představit. Erbenova vlastní tvorba básnická má též úzký vztah k folklóru – balady ve sbírce *Kytice z pověstí národních* z 50. let 19. století odkazují k tématům lidové baladiky a jsou psány ohlasovou poetikou, tzn., že básník cílevědomě napodobil jazyk a kompozici lidové tvorby, i když někde záměrně rozvádí tajemné a děsivé scény (např. v baladě Svatební košile). Obsahem balad vládne osudová spravedlnost – za provinění proti odvěkému řádu (neslučitelnost lidského a nelidského, např. v baladě Vodník) nebo proti křesťanské mravnosti jsou hříšníci potrestáni a příběh končí tragicky – buď vlastní smrtí hrdinů (např. v baladě Holoubek smrt vražedkyně) nebo jejich blízkých (ve Vodníkovi a Polednici smrt dítěte, v baladách Vrba a Lilie smrt manželky hrdiny). Erbenovy pohádky a balady jsou jedním ze základních kamenů české moderní literatury a kultury.

EZOP (6. století př. n. l.)

Tvůrce žánru starořecké bajky. Legendární řecký vypravěč Aisópos (latinsky Ezop) své alegorické příběhy s postavami reprezentujícími určité lidské vlastnosti a poskytujícími poznání životních situací a mravní naučení šířil ústním podáním. Ústně se tradovaly i v dalších generacích, zapsal je až ve 4. stol. př. n. l. Řek Démétrios Falerský. Do Evropy se rozšířily díky latinským překladům – veršovanou formu dal jejich souboru v 1. stol. n. l. Phaedrus [fedrus]. Ezopské bajky tvoří základ všech dalších evropských bajkových souborů – např. francouzského ze 17. století, jehož autorem je La Fontaine [lafontén].

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Konrad FIAŁKOWSKI (*1939)

Polský prozaik, povídkář sci-fi. Jako vysokoškolský profesor na elektrotechnické fakultě dokázal uplatnit své technické vzdělání v obrazech budoucí civilizace. Jeho fantastické vize se však varovným posláním týkají současného člověka. První sbírkou povídek z 60. let 20. století byli *Galaktičtí vrabci*. Z bohaté Fialkowského tvorby vyšel v českém překladu obsáhlý výbor pod názvem *Pátý rozměr*.

Daniela FISCHEROVÁ (* 1948)

Česká prozaička, dramatička a scénáristka. Pracovala ve Filmovém studiu Barrandov a jako nakladatelská redaktorka, vyučuje obor tvůrčí psaní na Literární akademii Josefa Škvoreckého v Praze. Soupis jejích knih obsahuje jak díla pro dospělé, tak pro děti – pro malé převyprávěla pověsti a pohádky v obrázkových knihách (např. *Kouzelník Žito*, *V začarovaném lese*, *Hrnečku, vař!*) a napsala řadu dalších (např. *Leška a Nelka nebolí Aha*). V díle D. Fischerové však nelze vést přísnou hranici mezi tvorbou pro mládež a pro dospělé: vydala dva soubory krátkých povídek *Duhová jiskra* a *Jiskra ve sněhu*, které připomínají bajky nebo anekdoty, neboť v pointě vyjadřují určité životní poznání, naučení, pojaté často komicky; napsala scénář k filmu *Vlčí bouda* (režie Věra Chytilová), pohybujícím se žánrově mezi sci-fi a hororem (studenti v horské chatě jsou v ohrožení života – sněhová bouře, paralelní prostor a čas, tajemní lyžařští instruktoři – mimozemšťané?). Autorčiny divadelní, televizní a rozhlasové hry směřují především k dospělým. Drama *Hodina mezi psem a vlkem. Soudní pře Františka Villona...* z konce 70. let 20. století bylo po divadelním uvedení komunistickou cenzurou zakázáno, protože historický příběh o odbojném středověkém básníkovi, jeho odsouzení a trestu kriticky připomínal aktuální stav násilně „znormalizované“ společnosti. V dramatu *Báj* se obrazem střetu lidí s mytickým zlem autorka symbolickým jazykem vyjádřila k mravnímu úpadku lidí v totalitní společnosti (ale smysl dramatu má obecnou platnost), v románu *Happy end* napsaném po r. 2000 ukazuje, jak je těžké ve víru životních zákonitostí a náhod poznat vlastní osobnost.

Emanuel FRYNTA (1923–1975)

Český básník, překladatel a editor. Jako překladatel z povolání se věnoval především ruské literatuře (tvorbě A. S. Puškina a M. J. Lermontova, L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského), ale i překladům z italštiny (renesanční poezie), z francouzštiny (trubadúrská poezie) a z němčiny (Ch. Morgenstern). Psal básně pro malé děti (*Nová knížka pro děti o chvástavém štěněti*), na mládež myslel i ve své praxi editora – sestavil a připravil k vydání knihu *Moudří blázni* o bláznivínách v literatuře – o šašcích poezie (nonsenseová říkadla lidová, básně Ch. Morgensterna), o šašcích prózy (historiky o Palečkovi, o Enšpíglovi, úryvky z Haškova Švejka). Svou vlastní původní tvorbu zasvětil nonsense, ale v době počátku normalizace nenašel nakladatele, proto jeho *Písničky bez muziky* vyšly až posmrtně, stejně i sbírka absurdních povídek a básní *Závratné pomyšlení*. Cyklus rozhlasových esejů o poetice básnické tvorby vyšel knižně pod názvem *Zastřená tvář poezie*. E. Frynta originální groteskní komikou svých veršů je spolu s Josefem Hiršalem nejvýraznějším představitelem české nonsenseové poezie.

Bedřich FUČÍK (1900–1984)

Český literární kritik a historik, překladatel (z němčiny, angličtiny, ruštiny), editor. Pracoval jako šéfredaktor a ředitel nakladatelství Vyšehrad a Universum. V 50. letech 20. století byl politickým vězněm. Byl pořadatelem a vydavatelem (editorem) *Díla F. X. Šaldy*, významného literárního kritika. Editoval výběry a soubory děl duchovně, katolicky orientovaných autorů – Jakuba Demla, Jana Zahradníčka, Jana Čepa. V knize *Čtrnáctero zastavení* publikoval své vzpomínky na čtrnáct spisovatelských osobností, např. na F. X. Šaldu, prozaiky Jana Čepa a Vladislava Vančuru, básníky Otokara Březinu, Františka Halase, Vladimíra Holana ad. V 70. letech vyšla v samizdatu první verze – *Sedmero zastavení*, v 80. letech ji doplnil o dalších sedm kapitol, opět pro samizdat. Ve spolupráci s Jindřichem Pokorným napsal pro mládež knihu *Zakopaný pes aneb O tom, jak, proč a kde vznikla některá slova, jména, rčení, úsloví, pořekadla a přísloví*.

Andrej GJURIČ (* 1938)

Český politik a psycholog, autor umělých pověstí *Kam běží modrá liška*, jejichž děj a magické postavy jsou umístěny do domů a uliček Malé Strany v Praze. Kniha vyšla od 80. let 20. století opakovaně v různých nakladatelstvích, je stále žádána pro krásu jazyka, citové bohatství, poetičnost představ a životní moudrost: dětské, fantastické vidění světa jako dospělí sice ztratíme, neztratíme však, co v nás zanechalo.

Bohumila GRÖGEROVÁ (*1921)

Česká básnířka, překladatelka, autorka experimentální poezie a literatury pro děti. Vedle vlastní překladatelské práce (věnovala se německé a francouzské literatuře) ve spolupráci s Josefem Hiršalem v 60. letech vytvořila knihu pro děti *Co se slovy všechno poví*, jejíž texty jsou založeny na jazykové hře, dále sbírku experimentální poezie *JOB-BOJ* – jde o básnické experimenty o jazyku samém, autoři důsledně využívají možnosti literárního jazyka jako látky, tématu i prostředku komunikace. Spolu též uspořádali antologii *Experimentální poezie ze světové literatury* a sborník statí o experimentální poezii *Slovo, písmo, akce, hlas*. Autorsky se podílela i na vzpomínkové próze Josefa Hiršala *Let let z 90. let 20. století*.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

František HALAS (1901–1949)

Český básník, překladatel, esejista, který tvořil i pro děti (sbírka s původním názvem *Do usínání* má dnes název *Před usnutím*). Jeho lyrické verše pro dospělé jsou plny otázek (skutečných i obrazných) svědčících o autorově mučivém hledání smyslu života, smrti, lásky (např. ve sbírce *Kohout plaší smrt* nebo v intimních polohách sbírky *Tvář*). Jeho básnický styl charakterizuje složitá metaforičnost, ve sbírkách z druhé poloviny 30. let však obrazy nabývají sociální určitosti, konkrétnosti a patosu, především ve vlasteneckých tématech (sb. *Torzo naděje* – báseň Praze, skladba Mobilizace). O autorově sepětí s kořeny národní kultury vypovídá antologie *Láska a smrt*, do níž se spoluautorem Vladimírem Holanem vybral texty českých a moravských lidových písní. V době německé okupace Čech a Moravy ve sbírce *Naše paní Božena Němcová* básník oslavil spisovatelku *Babičky* a v jejím obrazu vytvořil symbol ztělesňující národní kulturní tradici a krásu literární češtiny: národ, který je dědicem díla B. Němcové, nemůže být duchovně umlčen. Komunistické diktatuře 50. let se ale podařilo na čas umlčet Halasovo dílo – poslední sbírka *A co?* o společenské roli a mravní odpovědnosti básníka a jeho tvorby mohla vyjít až v r. 1957. Tematicky souzní s esejemi *Magická moc poezie*, v nichž se autor zamýšlí nad vztahem básníka, poezie a společnosti. Halasovým vyznáním lásky k rodnému kraji v okolí Kunštátu je rozsáhlá báseň v próze *Já se tam vrátím*.

Josef HANZLÍK (*1938)

Český básník, prozaik, scénárista. Od 60. let 20. století souběžně s básnickou tvorbou pro dospělé (sbírky *Lampa*, *Bludný kámen*, *Stříbrné oči*, *Černý kolotoč*, *Úzkost*, *Potlesk pro Herodesa* ad.) tvoří i pro děti. Zatímco jako básník vyjadřuje kritický vztah mladého muže k životu a zklamání nad zhroucenými ideály (názvy básnických sbírek dobře vystihují životní pocit), jeho práce pro děti jsou hravé, laskavé, i když nepostrádají kritičnost. Pohádková trilogie *Princ a želva*, *Princ v Zeleném království*, *Princ ve Velké Cintánii* navazuje jak na Nezvalovu prózu *Anička skřítek a Slaměný Hubert* (jazykovou komikou a vloženými nonsensovými verši do prozaického vyprávění), tak na *Malého prince* A. de Saint-Exupéryho (s nadsázkou a parodií Hanzlíkův vypravěč vede prince i do absurdních situací, seznamuje ho s prospěchářstvím i lidskou lhostejností). Kritický postoj vůči světu dospělých se objevuje i v televizní pohádkové hře *O Terezce a paní Madam*, v níž je parodována zkostnatělost výchovy příkazů a zákazů, společenský snobismus a prospěchářství vychovatelky Madam. J. Hanzlík počítá se čtenářem a divákem citlivým, ale přemýšlivým, ochotným k poetické hře – pro něj napsal fantaskní příběhy *Záhada jezera Tanu-Ten* a *Hodný Fridolín a Zlá Józa*, v nichž se prolínají magické a reálné motivy, minulost a současnost. Básnickou nonsensovou tvorbu pro děti shrnul do sbírky *Pimpilim pampam*, vydané začátkem 80. let.

Jaroslav HAŠEK (1883–1923)

Český prozaik, humorista a satirik – povídkář, publicista, autor jediného, světově proslulého románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. J. Hašek psal už od svých studijních let – ohromným množstvím fejetonů a povídek zásoboval řadu českých časopisů a deníků. Psaní pro noviny bylo pro něj zdrojem obživy – vytvořil ohromné množství textů různé kvality, v nichž zdokonalil žánr časopisecká povídka – krátká, ostře pointovaná a z Haškovy ruky vždy založená na komickém nápadu. Souborně knižně tyto humoresky byly poprvé vydány až po autorově smrti v *Sebraných spisech J. Haška* z 20. let 20. století, později pak ve *Spisech J. Haška*, které vycházely od 50. do 70. let a v různých čtenářských výběrech, např. *Utrpení pana Tenkráta*, *Terciánská vzpoura a jiné povídky*. V 70. letech vyšel reprezentativní výběr z Haškovy povídkové tvorby ve třech dekameronech – *Procházka přes hranice*, *Lidožroutská historie* a *Reelní podnik* – každý obsahuje sto autorových povídek. Autor se v nich v nadsázce a parodii satiricky se vysmívá snobismu a společenské přetvářce, zobrazuje absurdní situace, v kterých je groteskně znevážena oficialita bezduché moci. Přestože povídky se obrazem doby vztahují k Rakousku-Uhersku, groteskní účinek jejich obsahu je nadčasový. To platí i o politické satíře *Dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona*, v níž formou kronikářských zápisů o činnosti strany spisovatel zesměšnil politikaření, samoučelnost a obsahovou prázdnotu programů politických stran směřující jen k vlastnímu prospěchu politiků. *Dějiny strany...* jsou svázány s Haškovou společensky provokativní recesí, kdy před rakouskými volbami do říšské rady v r. 1911 takovou stranu fakticky založil, knižně však vyšly až v 60. letech 20. stol. V době 1. světové války se J. Hašek jako frontový voják rakousko-uherské armády dostal do ruského zajetí a odtud do bolševické Rudé armády (literárně k této zkušenosti odkazuje několik povídek i situace v románu o Švejkovi). Čtyřdílný satirický protimonarchistický a protiválečný román *Osudy dobrého vojáka Švejka...* po válce vycházel postupně od začátku 20. let v sešitovém vydání, v německém překladu získal evropskou proslulost

ještě dřív, než vyšly další díly. Postava Švejka představuje malého člověka v době 1. světové války, který důsledně dodržuje předpisy a nařízení státního a vojenského aparátu. Tím dokazuje jejich nesmyslnost a také hloupost těch, kteří je vyžadují. Prostřednictvím jeho služební horlivosti jako vojenského sluhy a pak frontového vojáka autor groteskně modeluje postavy rakouských velitelů a ukazuje absurdnost a nelidskost válečné mašinérie. Román je přeložen do všech jazyků civilizovaného světa, nebylo to snadné, neboť jeho jazyk byl ve své době literárně nezvyklý, provokoval obraty a obraznými frazeologismy obecné češtiny a vulgarismy. Řada Haškových povídek je zfilmována, nejznámější filmovou podobou románu je film *Poslušně hlásím* režiséra Karla Steklého s Rudolfem Hrušínským st. v roli Švejka.

Karel HAVLÍČEK BOROVSÝ (1821–1856), též pseudonym Havel Borovský (přídomek Borovský podle názvu rodné obce Borová)

Básník, publicista, politik, literární kritik, představitel raného realismu a politické satiry v české literatuře 19. století, zakladatel moderní žurnalistiky a obhájce svobody slova, zvláště v souboru úvah o principech novinářské práce *Epištoly kutnohorské*, v nichž soustředil své články publikované v 50. letech ve svém časopise *Slovan*. Ideu slovanské vzájemnosti vyznával ve 40. letech jako mladík, do doby strávené ve službě vychovatele v Rusku – v Moskvě poznal absolutismus carské monarchie určující styl ruského národního života (o obojím po návratu psal ve svých cestopisných črtách *Obrazy z Rus*) a přesvědčil se, že české obrozenecké úsilí musí směřovat k jinému cíli, k demokratickému státu. Vzdal se poslaneckého mandátu v rakouském říšském sněmu a vytčený cíl sledoval jako žurnalista a literát – začal publikovat satirické epigramy (jejich základ pochází už z Ruska), v nichž kritizoval českou politickou loajalitu (tj. oddanost, věrnost, smířlivost) vůči rakouské monarchii a církvi (Havlíček byl člověk věřící, ale nepřijal církevní dogmata a privilegované postavení církve ve společnosti). Pro souborné vydání (*Epigramy*) je podle tematiky rozdělil do pěti oddílů: Církvi, Králi, Vlasti, Múzám, Světu. Jako překladatel a literární kritik oceňoval především ruskou realistickou literaturu (dílo Gogolovo) a odmítal přežívající sentimentalismus v české tvorbě. V rozsáhlých epických veršovaných skladbách sám dosáhl díky realistické stylizaci (především živým, hovorovým jazykem) životní věrohodnosti obrazu: v *Tyrolských elegiích* aktuálně vypráví o svém zatčení, policejním odvozu a nuceném pobytu v tyrolském Brixenu, satiricky se vysmívá státnímu i policejnímu aparátu. Do Brixenu, kde vznikly i jeho další brixenské skladby – *Král Lávra* a *Křest svatého Vladimíra* – byl Havlíček protiprávně (bez soudu a rozsudku) odstraněn z politických důvodů. Jak pohádkový příběh o králi s oslíma ušima (*Lávra*), tak příběh o vzpouře boha Peruna, který odmítl hřmít o svátku cara Vladimíra, má cizí látku: *Lávra* irskou, *Vladimír* ruskou. Aktuální satirický obsah obou se však vztahuje k domácímu, tj. rakouskému (a českému) prostředí a koresponduje s *Epigramy* – *Lávra* s obsahem oddílu Králi, *Vladimír* jako skladba antiklerikální s obsahem oddílu Církvi. Havlíčkovy satirické dílo patří své době, ale jeho význam ji přesahuje – je stále aktuální, protože společenské nedostatky, které kritizoval, přezívají i v současnosti.

Josef HIRŠAL (1920–2003)

Český básník, prozaik, publicista (redaktor nakladatelství Orbis, Naše vojsko, Československý spisovatel), překladatel, autor experimentální poezie a literatury pro děti. Překladatelská činnost J. Hiršala je velmi rozsáhlá – překládal z němčiny (např. uspořádal antologii z textů Christiana Morgensterna *Bim, bam, bum*), z angličtiny (E. A. Poe, americká lidová poezie), za pomoci jazykových expertů pak ze srbochorvatštiny, francouzštiny, španělštiny, rumunštiny, švédštiny, čínštiny. Nejen v řadě překladů byla jeho spolupracovnicí Bohumila Grögerová – v 60. letech vytvořili knihu pro děti *Co se slovy všechno poví*, jejíž texty jsou založeny na jazykové hře, dále sbírku experimentální poezie *JOB-BOJ* – jde o básnické experimenty o jazyku samém, autoři důsledně využívají možnosti literárního jazyka jako látky, tématu i prostředku komunikace. Spolu též uspořádali antologii *Experimentální poezie ze světové literatury* a sborník statí o experimentální poezii *Slovo, písmo, akce, hlas*. Autorsky se podílela i na vzpomínkové próze Josefa Hiršala *Let* z 90. let 20. století, která navázala na Hiršalův *Vínek vzpomínek*. V obou lze nalézt pravdivý obraz socialistického Československa z pohledu umělce intelektuála, který svými literárními experimenty se odvážil jít proti tehdejší oficiální kulturní politice. Plodná byla Hiršalova spolupráce i s Jiřím Kolářem v tvorbě pro děti a mládež: nově zpracovali pohádkové vyprávění o městečku hloupých *Kocourkov*, dále převyprávěli starou německou pověst o středověkém filutovi v knize *Enšpígl*, o fantastických dobrodružstvích vypravují v knize *Baron Prášil* a ještě psali *O podivuhodném životě mudrce Ezopa*. Hlubokou znalost literatury a smysl pro jazyk, styl a humor prokázal J. Hiršal v parodické hříčce *Párkař*, v níž téma „párek“ zpracoval ve stylu různých literárních autorů.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Vladimír HOLAN (1905–1980)

Český básník, překladatel a esejista. Byl úředníkem, ale předčasně odešel do důchodu, aby se mohl věnovat jen psaní poezie. Žil v Praze na Kampě, v domě, kde před více než sto lety bydlel obrozenecký spisovatel Josef Dobrovský. Zvláštní atmosféra toho místa, záměrný odstup od společenského života, osamělost a ponor do vlastní duše byly předznamenáním úvahové a meditativní lyriky předválečných sbírek (např. *Triumf smrti*, *Oblouk*). Individuální životní úzkost zatlačily do pozadí vlastenecké postoje a tvorba, jíž autor reagoval v souladu s národním zklamáním na Mnichovskou dohodu a zradu západních spojenců (básnické skladby *Září* 1938, *Odpověď Francii* – v knize *Havraním brkem*). V těžké okupační době nalezl s F. Halasem zdroj duchovní posily v lidové slovesnosti – texty lidových písní uspořádali a vydali v antologii *Láska a smrt*. V r. 1945 oželel válečné oběti okupovaných slovanských národů společenskou lyrikou skladby *Panychida* a sbírkou básnických portrétů *Rudoarmějci* vzdal bez politické glorioly poctu vojákům sovětské armády jako statečným mužům (to bylo mezi množstvím oslavných básní na osvoboditele Staliny armády ojedinělé). V. Holan volným veršem ztvárnil i pohnuté a tragické osudy postav ve sbírce epických skladeb *Příběhy*. Do jejich vypravěče jako by se přenesla životní úzkost mluvčího z lyrické tvorby meziválečné. Existenciální pocit neuchopitelnosti života v jeho plnosti posiloval v lyrice z 60. let (např. ve skladbě *Noc s Hamletem* nebo ve sbírkách *Bolest*, *Na sotnách*). V cyklu *Mozartiana* (k počtě Wolfganga Amadea Mozarta) proti pomíjivosti a nedokonalosti života básník staví trvalost a krásu umění a vidí v nich záštitu lidského štěstí. Pocit bezstarostné radosti vyvolává jediná sbírka básní pro děti, které básník napsal pro svou dcerku, nazvaná pohádkově – *Bajaja*. Ve vztahu ke komunistickému režimu V. Holan tvorbou i životními postoji ztělesňoval ideu pasivní rezistence (tj. skrytého či tichého vzdoru, odporu), proto se jeho pohřeb stal národní demonstrací za svobodu nejen uměleckého projevu. Reprezentativní výbor z Holanovy lyrické tvorby nese název *Mušle, lastury a škeble*.

Miroslav HOLUB (1923–1998)

Český básník, esejista a překladatel. Celý život pracoval jako vědec mikrobiolog imunolog (imunologie je lékařská věda o obranyschopnosti organismu proti cizím látkám) a v jistém slova smyslu strohá, myšlenkově a výrazově přesná je i jeho poezie volného verše. Autor jako vědec i básník zpochybňuje „věčné“ pravdy, neboť každodenní, všední život je boří a klade člověku nové otázky. Holubovy první sbírky z 50. a počátku 60. let 20. století patří do tzv. poezie všedního dne – např. ve sbírkách *Achilles a želva* a *Slabikář* autor hodnotí význačné osobnosti v dějinných událostech jako lidi z masa a kostí, kteří v minulosti prožívali svůj běžný den. A tak válka v učebnici dějepisu přestává být letopočtem se jmény hrdinů a teče v ní znova lidská krev. Naopak všední čin, obyčejný a správný zásah na správném místě (např. záchrana psa v básni *Pes v lomu* ze sbírky *Jdi a otevři dveře*), jsou zobrazeny jako událost stejně významná jako objevení Ameriky. Sbíрка *Ačkoli* z r. 1969 (básně v ní jsou doplněny krátkými esejemi o svobodě umělecké tvorby a lidské svobodě vůbec) autorovi přinesla zákaz publikování na víc než deset let. Úvahová lyrika z doby normalizace vyjadřuje básnickovy pochyby o vysoké úrovni morálky v životaběhu všedních dní – verše sbírky *Naopak* jsou plny skepse a ironie, např. v básni *Stručná úvaha o potopě* nebo *Stručná úvaha o Honzovi* (ta je obrazem dospívání, v němž se mladý člověk zbaví „zbytečných“ ideálů, aby byl k vlastnímu prospěchu použitelný v praktickém životě). Bohatá je i básnickova prozaická esejistická tvorba. Cestopisným reportážím se blíží autorovy úvahy o americkém stylu života v 50. a 60. letech 20. století v knize *Anděl na kolečkách* nebo *Žít v New Yorku* (v USA M. Holub pobýval na vědeckých stážích). V souborech *K principu rolničky* a *Maxwellův démon čili o tvořivosti* vyšly v 80. letech Holubovy eseje o „vědě, kultuře a jiných nesnážích“, z těch let je také výbor *Sagitální řez*, který představuje průřez Holubovou tvorbou básnickou. Knížka *Ono se letělo* z 90. let obsahuje básně, básně v próze a povídky.

Miroslav HORNÍČEK (1918–2003)

Český herec (a moderátor), prozaik, dramatik, fejetonista a výtvarník (autor koláží). Vedle herecké práce v divadle (např. spolupráce s divadlem Semafor, partner J. Wericha v Divadle ABC) a filmu vytvořil žánr „hovorů“, svérázných živých besed s diváky, kdy improvizovaně a vtípně odpovídal na jejich dotazy (v divadle *Hovory přes rampu*, v televizi *Hovory H*). Za normalizace tyto pořady byly zrušeny. Jako moderátor působil v interaktivním projektu kinoautomat na světové výstavě v Montrealu v r. 1967. Fejetony s tématem výstavy publikoval v Literárních novinách, souborně vyšly v knize *Javorové listy*. Dalšími knihami toho druhu jsou *Listy z Provence*, cestopisné fejetony o kraji, kde rád trávil dovolenou, a *Chvilky s Itálií*. Knižní prvotinou z 60. let však jsou *Dobře utajené housle*, povídky-eseje vyjadřující humorně autorův láskyplný

vztah k rodině a k přátelům, mezi něž počítal i psa Hera. Humorný autorský výklad starých pověstí a mýtů (parafráze s travestickými prvky) obsahuje kniha *Jablko je vinno*. M. Horníček dramatik se autorsky podílel na scénáři k řadě svých komických vystoupení (v předscénách her Voskovce a Wericha ve spolupráci s Janem Werichem, ve hře *Tvrdlák* ve spolupráci s Milošem Kopeckým). Formou dialogu-sporu napsal hru *Don Juan*, v které srovnává různé literární interpretace (výklady) této legendární postavy, a obdobnou hru *Hovory s Hamletem*, v níž se chce v rozhovoru klauna a Hamleta dobrat povahy Shakespearova dánského prince a významu jeho činů. Horníčkovy dramatické humoresky, mj. *Dva muži v šachu*, *Můj strýček kauboj aneb Rodeo*, *Tři Alberti a slečna Matylda*, *Slaměný klobouk* (na motivy Labichovy situační komedie), vždy obsahují závažné sdělení o životních hodnotách, přestože působí komicky a svěže.

František HRUBÍN (1910–1971)

Český básník, dramatik a prozaik, překladatel, autor literatury pro děti (verše začal psát pro svého syna), zakladatel časopisu pro nejmenší *Mateřidouška* (vychází od r. 1945 dosud). *Špalíček veršů a pohádek* se jmenuje populární výbor z Hrubínovy tvorby pro děti – od těch nejmenších, pro které psal krátká říkadla a veršované pohádky, až k těm dospívajícím, kterým věnoval např. sbírku *Mánesův orloj*, básně inspirované výzdobou orloje na staroměstské radnici v Praze. Pro děti autorsky zpracoval klasické evropské pohádkové látky v souboru *Špalíček pohádek* – O Sněhurce, O perníkové chaloupce, O Smolíčkovi..., ale i orientální perské v *Pohádkách tisíce a jedné noci*. Dramaticky zpracoval i francouzskou pohádku *Kráska a zvíře* (režisérem filmové adaptace je Juraj Herz). Hrubínova básnická lyrika ze 30. let 20. století je plna smyslového okouzlení v přírodních a milostných obrazech (např. ve sbírce *Země po polednách*), v době německé okupace píše básně s motivy domova a rodinné tradice jako trvalých životních jistot (např. sbírky *Země sudička* a *Mávnutí křídel*). Po válce ve sbírce *Nesmírný krásný život* a v rozsáhlé poémě *Jobova noc* ještě doznívá bolest nad trpkým národním osudem a ztrátami okupačních let, ale i naděje po osvobození republiky. Lyricko-epickými skladbami *Hirošima* a *Proměna* (zde se prostupuje příběh Ikarův s obrazy mírového života, ale pod hrozbou atomového hříbu) básník varoval před nebezpečím nové válečné katastrofy, teď atomové apokalypsy. V 50. a 60. letech psal lyriku (např. *Až do konce lásky*), tvořil pro děti, ale nejvýznamnější z těch let jsou dvě lyricko-epické skladby: *Romance pro křídlovku*, v níž se prostupuje příběh chlapecké první lásky, nesmělé a křehké, a neodvratné smrti, tvořící druhý citový pól příběhu (na motivy *Romance...* natočil stejnojmenný film režisér Otakar Vávra). Skladba *Lešanské jesličky* příběhem odkazuje k Novému zákonu – Marie a Josef prchají s dítětem před neurčitým, ale stálým ohrožením; to, že básník příběh zasadil do Čech, má symbolickou hodnotu a vypovídá o vztahu autora k dobové situaci nástupu normalizace (*Lešanské jesličky* vyšly v r. 1970). Z Hrubínovy dramatické tvorby vyniká lyrické drama z konce 50. let *Srpnová neděle*, ukazující v obrazu vesnické zábavy pravdivě život a postoje lidí, vzdálené oficiálně (ale klamně) prohlášenému uspokojení ze stavu společnosti (v r. 1960 byla republika přejmenována na Československou socialistickou republiku).

Vladimír HULPACH (*1935)

Český prozaik, autor knih pro děti a mládež. Hulpachova literární práce sleduje přiblížit mladým čtenářům literární dědictví minulosti – V. Huplach proslul především jako adaptátor bájí, pověstí, eposů, pohádek naší i jiných kulturních oblastí. Původní historické epické texty transformoval do podoby čtenářsky vhodné pro děti, ale se smyslem pro původní estetické hodnoty originálu. Prózou vypráví pradávne příběhy rytířských eposů středověké Evropy v knihách: *Příběhy Kruhového stolu*, *Rytíři krále Artuše*, *Meč a píseň* (ve spolupráci s Václavem Cibulou), *Kralevic Marko* (junácké písně jižních Slovanů). Věnoval se i americkým kulturám – *Návrat opeřeného hada* obsahuje báje středoamerických indiánů, *Co vyprávěl kalumet* báje severoamerických indiánů; jejich pohádky autor převyprávěl v knize *Kouzelné šípy*. Domácí pohádky a pověsti jsou v *Pohádkovém vandrování po Čechách*, v *Pohádkovém vandrování Moravou*, v *Bájích a pověstech z Čech a Moravy*. Pro tyto knihy autor čerpal látku z řady místních kronik a archivních zápisů, ale i vlastním sběrem příběhů z lidového vyprávění. Zvláštní kapitolou tvoří Hulpachovy prozaické adaptace Shakespearových dramát: *Příběhy ze Shakespeara*, *Příběhy z her*, jimiž navazuje na převyprávění Shakespeara Evou Vrchlickou (*Z oříšku královny Mab*). V. Hulpach psal i v žánru uměleckonaučné literatury – tam patří *Velká kniha dopravy*, *Pravěká příroda a Století Zdeňka Buriana* (monografie o malíři pravěké flóry a fauny a obrazů prehistorického člověka).

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Jan HUS (asi 1371–1415)

Kněz, mistr, tj. univerzitní učitel teologie (náboženské křesťanské nauky) na Karlově univerzitě, kazatel (v Betlémské kapli) a reformátor katolické církve, autor kázání, traktátů (výkladů bible, např. *Výklad Viery, Desatera a Páteře (Otčenáše)*). Latinsky psané dílo *De ecclesia* (O církvi) obsahuje Husovy kritické názory na církev, která v té době jako nejsilnější ekonomický subjekt usilovala o politickou moc, a přitom byla nejednotná, boj o moc probíhal také a především v jejím nitru, měla totiž dva papeže. Podle Husa není papež křesťan, nežije-li podle křesťanských zásad, v pokoře před Bohem. Ještě adresněji a konkrétněji mistr napadal církevní hodnostáře za morálku peněz, za obchodování se svědomím křesťana v *Knížkách o svatokupectví*: kritizoval „svaté věci prodávání a kupování“, prodej tzv. odpustků, tj. možnost vykoupit se z hříchu penězi, bez duchovní očisty a pokání. Papež a církevní prodejci odpustků jsou zde Husem označeni za největší hříšníky, neboť zřízením odpustků tuto nemravnost sami umožnili. Hus také příkře odmítá kupování církevních hodností uvnitř církve a prodávání církevních úkonů a služeb věřícím (např. platby za křest). Do boje proti odpustkům volá světskou moc – především šlechtu, ale i měšťanstvo a lid. Hus svým reformním úsilím o mravní očistu a obrodu církve navázal na Angličana Johna Viklefa. Literárně cenné jsou i Husovy listy – jako dobové dokumenty (především ty z Kostnice) i jako doklad autorova bohatého jazyka a živého stylu. Jan Hus navrhoval pro písemné projevy středočeské nářečí a je mu přičítán spis o českém pravopisu, který nahrazoval psaní spřežek rozlišovacími (diakritickými) znaménky. Délka samohlásky se nově označovala nabodeničkem dlouhým (čárkou nad samohláskou), měkkost souhlásky se označovala nabodeničkem krátkým (tečkou nad souhláskou, z tečky se vlivem rychlého psaní postupně stal dnešní háček). Protože své reformní názory na církev nepopřel a neodvolal, byl církevním soudem odsouzen a upálen 6. července 1415 v Kostnici (Constanz v dnešním Německu). Význam Husovy mučednické smrti (dnes bychom řekli, že byl politickým vězněm a jeho smrt politickou vraždou) spočívá nejen v mistrově příkladu ohromné osobní statečnosti, s níž se postavil církevní a císařské moci a osobní obětí potvrdil nadosobní význam svého učení a pravdy, ale i v příkladu důležitosti vlivu vynikající osobnosti na další vývoj společnosti (husitské hnutí, husitské války, ve 20. století vznik československé církve husitské), i když smysl tohoto vývoje může být (a je) různě historicky hodnocen a umělecky aktualizován (vedle Jiráskových historických děl s touto tematikou a Kratochvílova románu *Jan Hus* a připomeňme i stejnojmenný román Evy Kantůrkové).

Miroslav IVANOV (1929–1999)

Prozaik, autor literatury faktu o osobnostech českých dějin a české literatury. Jako téma si vybíral dosud historicky nevyjasněné problémy, které představuje jako záhadu a s pomocí dokumentárního materiálu ji řeší detektivním způsobem. Jeho knihy tedy nepodávají obraz známých osobností a událostí vystavěný jen z faktů a vědeckých závěrů (nemají jen popularizační funkci), ale autor hledá mezi fakty nové souvislosti a nové poznání. Zaujaly ho např. výjimečné události českého odboje za druhé světové války (*Atentát na Reinharda Heydricha; Nejen černé uniformy*), okolnosti smrti sv. Václava, knížete Jaromíra a dalších panovníků (*Vražda Václava, knížete českého; Český Pitaval aneb Kralovraždy*), neznámá podoba a vůbec osud básníka K. H. Máchy v knize *Historie skoro detektivní* (zde odkrývá tajemství života a tvorby i dalších literátů – B. Němcové, P. Bezruč, I. Olbrachta) nebo v knize *Důvěrná zpráva o Karlu Hynku Máchovi*. Výjimečným způsobem zasáhl do dalšího zkoumání romantických falzifikátů Rukopisu královédvorského a Rukopisu zelenohorského (*Tajemství RKZ, Záhada Rukopisu královédvorského*).

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Alois JIRÁSEK (1851–1930)

Prozaik a dramatik, představitel realistické prózy, autor především historických románů a povídek s látkou z českých dějin. Zajímala ho zvláště období historických zvrátů – počátky husitského hnutí v době vlády Václava IV. (románová trilogie *Mezi proudy*), husitské války (román *Proti všem* o husitských bouřích, Janu Žižkovi, táboritech a válkách s německými křižáky), období pobělohorské (romány *Temno*, *Skály*, *Skaláci*, v nichž na osobních tragédiích svých hrdinů zobrazuje násilnou rekatolizaci v Čechách). Do této doby vsadil i děj románu *Psohlavci* o vzpouře chodských sedláků proti povinnosti robotovat a jejím potlačení (poprava Jana Sladkého Koziny); Jirásek zde užil i tradovanou pověst o vztahu smrti Koziny a úmrtí vrchnostenského pána, kterého Kozina vyzval „do roka ha do dne na boží súd“. V pentalogii *F. L. Věk* (roz-sáhlý pětidílný román) zobrazuje v životním příběhu podkrkonošského chlapce a později kupce Františka Věka počátky národního obrození v Praze (spojené s hraním prvních českých divadelních her) a na venkově (kde obrozenské myšlenky šířili vlastenci jako František i prostřednictvím českých knih a časopisů). Na motivy románu natočil režisér František Filip stejnojmenný televizní seriál. Velmi populární se staly dvě Jiráskovy knihy pro mládež: *Staré pověsti české*, v kterých zpracoval podle Hájkovy kroniky z 16. století pověsti národní z dob pohanských (např. o Čechovi, o Krokovi a jeho dcerách, o Libuši...), pověsti legendární z doby křesťanské (např. o Karlu IV., o Václavu IV., o Žižkovi...) a některá proroctví (např. Sibyllino). Dále adaptace cestopisu Václava Šaška z Bříkova *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a Blatné...* z 15. století v povídce *Z Čech až na konec světa*, v níž líčení diplomatické cesty mírového poselstva krále Jiřího z Poděbrad po západní Evropě stylizoval jako vzpomínkové vyprávění děda vnoučatům. Také Jiráskova dramata mají většinou historickou látku (např. *Jan Hus*). Pohádkový ráz má hra *Lucerna* o odbojném mlynáři, zpuštěném zámeckém správci a moudré ušlechtilé kněžně, v níž jsou nejen postavy vodníků a kouzelná lípa, ale podle zákona pohádky se nakonec prosadí dobro a spravedlnost.

Josef KAINAR (1917–1971) – Ubu!

Český básník, autor písňových textů, dramatik, publicista, autor nonsensových básní pro děti (ve sbírkách *Říkadla a Nevídáno, neslycháno*). Smysl pro jazykovou komiku a laskavý humor najdeme jen v básních pro děti, nonsens v tvorbě pro dospělé má tragický tón v absurdním obrazu lidského života a v dramatické tvorbě slouží satíře. V mládí byl J. Kainar člen Skupiny 42, v které se v době Protektorátu sdružili umělci zobrazující všední městský život, městskou periferii (z básníků např. Jiří Kolář a Ivan Blatný, z výtvarníků např. Kamil Lhoták ad.). Verše z doby německé okupace vyjadřující tragický životní pocit Kainar publikoval už za války, po ní vydal sbírku *Nové myty*, lyriku s příběhovými prvky, ukazující krutou realitu nelidského světa – jednak v tématech válečných, ale i v nemilosrdném tématu dospívání, které člověka nutí do tohoto absurdního světa vstoupit (báseň *Stříhali dohola malého chlapečka*, text v době normalizace zhubl a zpíval Vladimír Mišík). Po válce J. Kainar též spolupracoval s Divadlem satiry a napsal pro ně hru *Cirkus plechový*, v níž satiricky napadá administrativní pořádek (vlastně neřád), který absurdně neslouží lidem, ale jen vlastní moci, a dále po komunistickém převratu společensky aktuální parafrázi absurdního dramatu Alfréda Jarryho, resp. pokračování jeho příběhu pod názvem *Ubu se vrací aneb Dršťky nebudou*. Ukazuje v ní manipulovatelnost davu a politické praktiky usurpátora moci. Hra byla jako nežádoucí po několika reprízách stažena a politicky zakázána. Snad i proto v 50. letech J. Kainar psal konformní a loajální socialistickou poezii (sbírka *Český sen*), ale sbírkou lyriky *Lazar a píseň* se vrátil k výpovědi o těžkém lidském údělu (se svým životem je každý ve světě sám) a k „epickému“ modelu lyriky – lyrický mluvčí je stylizován jako postava a vede monolog (často s tvary a obraty obecné češtiny) o své životní starosti či opuštěnosti (např. v básni *Kocourek*). Ještě důsledněji se k existenciálnímu pocitu básník vrátil v poslední sbírce *Moje blues*. Žánru blues byl věrný i jako textař písní, které shrnul do sbírky *Miss Otis lituje*. Verše z pozůstalosti, hodnocené jako poklad české existenciální lyriky, jsou ve sbírce *Včela na sněhu*, výběry z Kainarovy tvorby vyšly pod názvy: *Bláznův Kabát, Královský večer, Básně a blues*.

Jana KNITLOVÁ (*1942)

Česká prozaička, dramatička, autorka rozhlasových her, scénáristka, autorka her a próz pro děti. Pracovala jako dramaturgyně v divadle, jako scénáristka Filmového studia Barrandov, jako režisérka dramatických pořadů v rozhlase. Její tvorba scénaristická, dramatická a prozaická spolu úzce souvisí – podle svého původního filmového scénáře napsala knihu (např. *Krakonoš a lyžníci*, režisérkou filmu je Věra Plívová-Šimková), nebo její scénář (např. *Bota jménem Melichar*, režisérem filmu je Zdeněk Troška) dal vzniknout rozhlasové hře a pak stejnojmenné knize. J. Knitlová napsala řadu původních rozhlasových her pro dospělé (např. *Vinna je Nina, Záhady zahrady*), a především pro děti: *Lyžování s prababičkou, Nesnese se se sestrou, Rádio Bubu* ad. Je autorkou řady rozhlasových dramatizací klasických literárních děl: *Zlatý řetěz*, podle A. Grina; *Rozum a cit*, podle J. Austenové; *Fitzgeraldovi – takový krásný pár*, podle F. S. Fitzgeralda; *Podfukářská série a Vánoce na objednávku*, obojí podle O'Henryho ad. Pro děti zdramatizovala: *Bratři Lví srdce*, podle A. Lindgrenové; *Nevěsta pro čaroděje a Tajemství třináctého nástupiště*, obojí podle E. Ibbotsonové, anglické autorky fantasy prózy. Napsala scénáře i pro televizní hry – zdramatizovala mj. Josefa Škvoreckého *Eine kleine Jazzmusik*, W. S. Maughama *Poklad pana H*; podle povídky E. A. Poea *Vrah jsi ty!* Ve své literární tvorbě J. Knitlová dává důraz na mravní hodnoty, ale to není na překážku humornému nadhledu, jak to je v obou jejích nejznámějších filmech a prózách – jak v *Botě jménem Melichar*, tak v *Krakonoši...*, kde čtenáře seznamuje v dobrodružném příběhu krkonošského pašeráka i s počátky lyžování v Čechách.

Jiří KOLÁŘ (1914–2002)

Světznámý český výtvarník (tvůrce koláží a výtvarných objektů), básník, prozaik, esejista. Byl zakládajícím členem Skupiny 42 – sdružení umělců, kteří dávali přednost tématům všedního městského života, městské periferii (z výtvarníků ještě např. Kamil Lhoták, z básníků např. Ivan Blatný nebo Josef Kainar). První Kolářovy básnické sbírky vyšly ve 40. letech v době okupace, po válce a komunistickém převratu psal básně vyjadřující demokratické postoje, proto cenzura jejich vydání zastavila – vyšla jen sbírka básní *Dny v roce* s kompozicí deníkových „zápisů“, vyjadřující tragické hodnocení člověka v současném světě. Prozaické autobiografické texty *Roky v dnech*, opět stylizované jako deníkové zápisy, sbírky básní *Očitý svědek* a *Prométheova játra* však byly hned po vydání zničeny (za obsah skladby Rod Genorův byl Kolář zatčen a dlouhodobě vyšetřován), ale básně byly šířeny v opisech (samizdatem). Oficiálně je autor mohl vydat až po r. 1989. Stejný osud měly i *Básně ticha* – sbírka experimentální obrazové poezie. Protestem

SLOVNÍČEK AUTORŮ

proti omezujícím politickým doporučením spisovatelům, jak mají psát, byl v 50. letech Kolářův veršovaný esej o tvorbě a hodnotách poezie *Mistr Sun o básnickém umění* (jde o parafrázi čínského historického spisu o bojovém umění). Plodná byla v 60. letech Kolářova literární spolupráce s Josefem Hiršalem v tvorbě pro děti a mládež: psali *O podivuhodném životě mudrce Ezopa*, nově zpracovali pohádkové vyprávění o městečku hloupých *Kocourkov*, převyprávěli starou německou pověst o středověkém filutovi v knize *Enšpígl* a české pověsti o moudrém královském rádcí – *Paleček krále Jiřího*. O fantastických dobrodružstvích se píše v knize *Baron Prášil* a *Nápady pana Apríla* obsahují humorné a nonsensové příhody. Autor, který byl politicky násilně umlčován, v pracích pro děti dával přednost absurdní komice jako způsobu zábavy, ale i výchovy k rozpoznání lidské hlouposti. V roce 1977 podepsal Chartu 77 a odešel do exilu – po krátkém pobytu ve SRN žil ve Francii, kde tvořil (už výhradně jako výtvarník) až do své smrti, i když po r. 1990 žil střídavě v Paříži a v Praze.

Marie KORANDOVÁ (*1936), vlastním jménem Marie Majtánová

Česká prozaička, autorka historických románů, pohádek a pověstí z Chodska, knih pro děti, překladatelka a jazykovědkyně – odbornice v oboru slovní zásoby západoslovanských jazyků a historické slovenštiny, autorka odborné literatury. Pro děti píše od 80. let 20. století – převyprávěla pohádky J. Š. Baara (*O modrém ptáčku*), P. Glocka a V. Majerníka (*Vodníková kmotra*) a na základě vyprávění svého dědečka napsala vzpomínkovou knihu *Dřevěný chlebiček* o životě v dřevorubecké vsi na Šumavě v 19. století. Z rodinného vyprávění čerpal i látku ke knize *Pročpohádky*, souboru anekdotických kratičkých příběhů, z nichž se posluchač doví fantastickou a vtipnou odpověď na otázky např. Proč má vlaštovka rozeklaný ocas, Proč do lípy neuhodí, Proč Pán Ježíš stvořil skřivánka. Adaptace chodských lidových pověstí vydala v knihách *Chodské pověsti a legendy* a *Chodové v pověstech*, Chodsku zůstala věrna i volbou látky k historickému románu *Zahrada pod kulatou věží* (příběh z období národního obrození na Domažlicku). Román *Plzeňské předjaří* (opět s obrozeneckou tematikou) odkazuje k historii města v první třetině 19. století. Literární význam M. Korandové spočívá především v jejím zájmu o slovesnost chodského regionu a o historii Plzeňska.

KOSMAS (1045–1125)

Kněz, církevní hodnostář (byl děkanem pražské kapituly, tj. představený všech kněží při chrámu sv. Víta na Pražském hradě), zakladatel českého dějepiscetví – autor první kroniky o českých dějinách. Jeho *Chronica Boemorum* (*Kronika česká*, *Kronika Čechů*) je psána latinsky, prózou prokládanou verši. Obsahuje tři knihy – v první se vypravuje o nejstarší, pohanské minulosti, jak byla zobrazena v bájích a pověstech (např. o Libuši, o Přemyslovi), druhá, o počátcích křesťanství, je založena na vzpomínkách starých svědků (látku pro obraz významných osobností – sv. Ludmily, sv. Václava... čerpal z existujících legend), ve třetí, historicky nejspolehlivější, autor vycházel z vlastních zkušeností – popisuje významné státní a církevní události za vlády knížete (a později krále) Vratislava II. Jazyk a umělecký styl autora (bohatě rozvíjí přirovnání v barvitěm vyprávění) svědčí o jeho znalosti antické kultury a literatury, ale kronika jako celek zdůrazňuje význam českého státu a propaguje křesťanství s latinskou bohoslužbou (o staroslověnské vzdělanosti se vůbec nezmiňuje). Na Kosmovu kroniku navázali další církevní kronikáři, tzv. „pokračovatelé Kosmovi“. Z *Kroniky Čechů* čerpali informace další dějepisci, v první polovině 16. století např. Václav Hájek z Libočan pro svou česky psanou *Kroniku českou*.

Miloš Václav KRATOCHVÍL (1904–1988)

Český autor historických próz a literatury faktu, scénárista. Pro mládež vytvořil napínavé dobrodružné příběhy s romanticky pojatými hrdiny. Román *Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela* je vyprávěním o vojáku napoleonských válek, který jako zajatec byl galejníkem a otrokem na jihoamerické planěti, titul *Napoleon z Černého ostrova* označuje vůdce vzpoury domorodého obyvatelstva Haiti proti cizím majitelům půdy. Dobrodružné téma mají i *Rytíři černé vlajky*, literatura faktu o pirátství – o motivaci jeho vzniku, jeho hrdinech, řádech... Styl literatury faktu mají i další knihy: *Památné bitvy našich dějin*, *Husitská kronika*, *Objevitelé a dobyvatelé* (o evropském objevení Číny, Ameriky, Mexika, Divokého západu, Sibíře..., ale i o snaze ekonomicky a kulturně nová území ovládnout). *Malé dějiny válek* představují nejznámější války od starověku po 1. světovou z aspektu politického, ekonomického, ale i mravního. Literatury faktu s historickými tématy se M. V. Kratochvíl věnoval i v tvorbě pro dospělé, v žánru beletrizovaného biografického románu: román *Osamělý rváč* vypráví o maršálu Ruswormovi, veliteli armády císaře Rudolfa II., *Král obléká halenu* je román o Václavu IV. Knihy vyšly ve 40. letech, v době protektorátu.

Prostřednictvím charakterů svých postav se spisovatel vyslovil i k aktuální společenské situaci – oba hrdinové se snaží vymanit z pocitů marnosti a dát životu smysl činem. Ve dvou „husitských“ románech z 50. let (*Mistr Jan a Pochodeň*) je Husova postava ztělesněním společenské aktivity v duchu moderního revolučního agitátora, a ne středověkého církevního reformátora. Tuto autorskou koncepci v dalším díle Kratochvíl opustil a v 60. a 70. letech 20. století tvořil postavy v rámci historických daností jejich myšlení a citění. *Dobrá kočka, která nemlsá*, je biografický román o českém rytci (grafikovi) Václavu Hollarovi, pobělohorském exulantu žijícím v Londýně, *Život Jana Amose* vypráví o učiteli národů J. A. Komenském s respektem k historickým poznatkům o jeho osobnosti. Tak vznikly i obrazy českých královen v souboru povídek Lásky královské. Beletrizovanou literaturou faktu je i kniha *Čechy krásné, Čechy mé* o autorově rodu v kontextu kulturního obrozeneckého hnutí v 19. století. Dvě knihy o první světové válce (*Evropa tančila valčík, Evropa v zákopec*) tento žánr nově ozvláštnily – spisovatel v nich kombinoval fiktivní vyprávění s publikací autentických archivních materiálů. Stejný postup, v němž uplatnil své hluboké historické znalosti, autor v 80. letech zvolil i v *Panoptiku zašlých časů*, v knize tzv. malých dějin či historie všedního dne o životním stylu Evropanů v 19. století.

Ivan Andrejevič KRYLOV (1769–1844)

Ruský spisovatel, básník, dramatik, prozaik, žurnalista (vydával vlastní satirické časopisy, byly však policejně zakázány). Jeho libreta a hry (např. tragédie *Kleopatra* nebo *Filomela* či komedie *Bláznivá rodina* nebo *Lháři*) zůstaly jen historií. Satirické novely a hry jsou připomínány jen na důkaz autorova postoje proti carskému absolutismu (např. hra *Trumf*). Však Krylovovy veršované bajky jsou stále živé, neboť jejich satira míří nejen proti povahovým nedostatkům člověka, ale především proti sociálním jevům souvisejícím s politickými praktikami, ale i filozofickým poznáním skutečnosti, a tak se dotýkají všech oblastí i současného života. Bajky I. A. Krylov začal časopisecky publikovat na začátku 19. století, celkem jich pak postupně knižně vydal na dvě stě. Obměnil antický ezopský vzor žánru – řada jeho bajek nekončí zjevným didaktickým naučením, ale úvodní sentence (myšlenkový závěr, soud) je teprve následně alegoricky rozvíjena, anebo zjevné naučení bajka postrádá, v tom případě představuje krátkou veršovanou alegorickou povídku. Páteří všech Krylovových bajek je zakotvenost příběhu v ruských realitách a lidová morálka v názoru na vztah člověka, moci a bohatství. Do českého kulturního kontextu je začal svými překlady uvádět F. L. Čelakovský, dosud jsou nově překládány a ve výběrech vydávány, např. v knihách *Osel a stín* nebo *Pod maskou lenosti aneb Bajky a nebajky*. Mezi nejznámější texty patří Vlk a beránek, Orel a slepice, Rybí tanec.

Marie KUBÁTOVÁ (* 1922)

Česká prozaička a autorka divadelních her čerpající především z lidové slovesnosti Podkrkonoší (autorsky adaptovala řadu pověstí a pohádek pro děti, ale zachovala prvky nářečí (např. *Pohádky o Krakonošovi, Krakonošův hermec, Muzikantský řemeslo a devatero jinejch*; podle jejich pohádek vznikly oblíbené televizní večerníčky *Krkonošské pohádky*). Především pro chlapce napsala dobrodružný příběh *Korvetní kapitán Korda a Jménem korvetního kapitána*. Chlapecké dospívání zobrazuje v knize *Průšvihy mladého Werthera*, dospělým je určena trojice humorně pojatých novel z lékárnického prostředí (spisovatelka je povoláním magistra a celý život vykonávala lékárnickou profesi) *Lékárna u tří koček, Tříkrát denně kapku rosy, Recept na štěstí*. O bezvýhradném pochopení dětské duše svědčí nejen zamyšlení *O konci králíka...* (viz Čítanku 7), ale také novela *Legenda o Bílé paní*. Román *Matka kopce* je vyznáním obdivu a úcty životu krkonošských horalů.

František KUBKA (1894–1969)

Český prozaik, básník, dramatik, publicista a překladatel (z ruské literatury). Za 1. světové války byl jako voják zajat na východní frontě a v Rusku pak vstoupil do československých legií a stal se členem náboženské organizace YMCA, v republice pak pracoval v jejím pražském ústředí. Z legionářské zkušenosti čerpal ve 20. letech látku pro cestopisné fejetony, básně ve sbírce *Hvězda králů* a drama *Ataman Rinov*. Křesťanská orientace a práce v YMCA ho vedly k napsání dramatu *Hra svatováclavská* a později (v 60. letech) k parafrázi biblického tématu v souboru novel *Legendy o květinách*. Z další novelistické tvorby autora si získaly věhlas práce ze 40. let z doby německé okupace: sbírky novel s historickou tematikou, s psychologicky prokreslenými charaktery, např. *Skýtský jezdec* a *Karlštejnské vigilie*. V nich F. Kubka postavami, které měly historický předobraz (např. v povídce *Slavičí stezka* to byl Karel IV. a jeho manželka

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Blanka z Valois) připomínal v těžké době význam českých historických témat. Také poválečný román o bratru Janu Palečkovi, moudrém šašku krále Jiřího (*Palečkův úsměv a pláč*), byl kompozičně založen už za okupace v souboru novel *Pražské nokturno*. V historickém románu o rytíři z Chropyně v konci třicetileté války je další pověstovou postavou rál Ječmínek. Kultivovaným vypravěčstvím v *Romanci o Ječmínkovi* F. Kubka potvrdil svůj umělecký kredit, který v 50. letech utrpěl zpolitizovanými schematickými žurnalistickými povídkami (např. *Malé povídky pro Mr. Trumana*). Z 60. let pocházejí vzpomínkové publikace *Setkání s knihami* a *Knihá o knihách*, v nichž se autor vyznává ze svých literárních lásek.

Edward LEAR (1812–1888)

Anglický básník, zakladatel nonsensu v umělé básnické tvorbě, originální adaptátor limeriku – žánru irského lidového nonsensového říkadla (pojmenovaného podle irského městečka Limerick). Irské limeriky v Anglii zdomácněly a v lidovém podání se rozšířily. Po jejich vzoru vytvořil E. Lear ohromné množství říkadel – *Kniha nesmyslů* vyšla jen za autorova života třicetkrát, vždy s jeho nonsensovými ilustracemi (původně se pokoušel psát říkadla ke svým už existujícím komickým kresbám, neboť byl zručný kreslíř, živil se jako ilustrátor cestopisů). Populární byly i další jeho knihy: *Nesmyslné písně, příběhy, rostlinopis a abeceda; Další nesmysly; Verše k smíchu*. V češtině byly Learovy limeriky vydány v 80. letech 20. století v překladu Jana Vladislava jako *Třesky plesky* v samizdatu, v překladu Antonína Přídala dvakrát – jako *Kniha třesků a plesků* s ilustracemi Aloise Mikulky a pak jako *Velká kniha nesmyslů* s vlastními ilustracemi E. Leara.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Miloš MACOUREK (1926–2002)

Básník, prozaik, dramatik, scénárista, autor moderních pohádek. Vystřídal řadu zaměstnání, než se stal dramaturgem a pak scénáristou Filmového studia Barrandov. Básně v jeho první sbírce z 50. let jsou ve stylu poezie všedního dne, k poezii se vrátil v 80. letech satirickou sbírkou pro dospělé *Rodinné album*. V alegorickém obrazu příbuzenstva kritizuje negativní lidské vlastnosti. Macourkova poetika v tvorbě pro děti i dospělé často obsahuje magické motivy, fantastické obrazy, nonsense a absurditu a užívá alegorie. V prozaických bajkách ve sbírkách *Živočichopis* a *Žirafa nebo tulipán* slouží humornému hodnocení nebo satirické kritice lidských či společenských nešvarů (doplněné o nové texty, např. o „pohádku“ Sedmá hlava o zamilovaném drakovi, bajky vyšly souborně pod názvem *Láska a dělové koule*). Kritiku najdeme i v pohádkách z 60. let – v titulní pohádce sbírky *Jakub a dvě stě dědečků* autor kritizuje svět dospělých, kteří na děti nemají čas. Jiní zas mají přežilé představy o slušně vychovaném dítěti (*O chlapečkovi, který se stal kredencí*, kde v titulní pohádce byl chlapeček tak hodný, až z toho zdřevěněl). Absurdní jsou i situace v pohádkové divadelní hře *Jedničky má papoušek*, protože nejlepší je ten, kdo nemyslí a jen papouškuje. Macourkovy pohádky připomínají povídky s dětskými hrdiny, stejně jako seriálové televizní večerníčky, k nimž napsal scénáře – *Mach a Šebestová* nebo *Žofka*. V nich převládá humor nad satirou, stejně jako v pohádkovém televizním seriálu *Arabela, létající Čestmír* ad. Podle Macourkových scénářů vzniklo také množství celovečerních hraných filmů, např. parodie na kreslené komiksové seriály *Kdo chce zabít Jessii?* nebo *Čtyři vraždy stačí, drahoušku*, dále ztřeštěné (crazy) komedie *Dívka na koštěti*, *Pane, vy jste vdova*; *Což takhle dát si špenát* ad. M. Macourek tvořil filmové scénáře i v žánru sci-fi: *Muž z prvního století*, *Zabil jsem Einsteina, pánové*, *Monstrum z galaxie Arkana*, televizní seriál *Bambinot*, významově souznící s některými autorovými staršími pohádkami, neboť v příběhu jde o vynález přístroje na výrobu poslušných a nadaných dětí. Macourkovo prozaické a scénáristické dílo je velmi rozsáhlé a přes svou komediálnost, či vlastně právě pro ni je schopné působit jako mravní barometr doby, v níž vznikalo.

Rudolf MERTLÍK (1913–1985)

Český klasický filolog (tj. znalec starověké řečtiny a latiny), překladatel, editor a spisovatel. Za nacistické okupace byl jako student vězněn v koncentračním táboře v Německu (zatčen 17. listopadu 1939), v 50. letech byl komunistickým režimem odsouzen a vězněn sedm let za protistátní činnost. Ve své odborné práci se jako znalec antické kultury soustředil na překlady starořecké literatury (přeložil např. Homérovy eposy *Ilias* a *Odysseia*, Eurípidovy a Sofoklovy tragédie), ale překládal i z latiny (např. Ovidiovy *Listy milostné*, *Horatiovy Satiry*). Stál u počátků a rozvoje Antické knihovny Nakladatelství Svoboda. Antickou kulturu popularizoval i vlastní spisovatelskou aktivitou – pro mládež zadaptoval *Starověké báje a pověsti* (podle Ovidiových *Proměn*, čtenář se v nich seznámí se všemi antickými božstvy a hrdiny a jejich příběhy), vydal bájně erotické *Příběhy lásky* a podle Homéra prózou převyprávěl *Příběhy Odysseovy*. R. Mertlík však překládal i z latiny středověké – výsledkem je mj. kniha vagantské poezie *Písně žáků darebáků* a překlad jednoho z nejvýznamnějších spisů evropského humanismu – *Chvála bláznivosti (bláznovství)* Erasma Rotterdamského.

Alois MIKULKA (* 1933)

Český výtvarník (malíř a ilustrátor, tvůrce soch a objektů), spisovatel, který si své knihy sám ilustruje. Nepíše výhradně pro děti, např. knížka *Sny* obsahuje minipovídky pro dospělé a mládež, jejichž příběhy jsou neuvěřitelné, prostě snové, ale dětem je věnována převážná část jeho textů, nejmenším např. básničky *Letem světem*. Pro větší píše od 60. let 20. století nonsensevé autorské pohádky, vtipné a komické: *Aby se děti divily* a *O vynálezci dětských snů*. Nonsense autor užívá spolu s komickou parodií i v *Domu u pěti set básníků*. Příběhu dětské hry na básníky porozumí i děti malé, jeho významům však až starší a zkušenější – autor zde parodií výsměšně kritizuje absurdní socialistické pojetí umění jako radostné naplňování předepsaných schémat, paroduje politická hesla. Příležitost ke hře čtenářské dává A. Mikulka mládeži a starším dětem, které porozumí jeho parodicko-travestickým textům, v nichž komicky přetváří látky klasických pohádek v souborech *Dvanáct usmívajících se ježibab* a *Karkulka v maskáčích*. V knize z 90. let *O jelenovi s kulometem a jiné zkazky a pohádky pro trampy, zlatokopy, stopaře, cestovatele a milovníky táboráků* autor groteskně nakládá se známými postavami a příběhy pohádek o Sněhurce, Zlatovlásce, Smolíčkovi, Karkulce, Otesánkovi, bere si na mušku žánry triviální literatury – westerny, detektivky, horory, ale i sci-fi a komiksy. Autorův výsměch satiricky neomylně zasáhne absurdní životní skutečnost a literární brak, ale spolu s tím i pohádku a ke škodě čtenáře může pro něj zpochybnit její mravní ideál. Zkazky o jelenovi s kulometem směřují k dospělým a ke čtenářsky vyspělé mládeži.

Božena NĚMCOVÁ (1820–1862), vlastním jménem Barbora Němcová

Česká básnířka a prozaička, sběratelka a adaptátorka lidové slovesnosti, jedna z výrazných osobností českého národního obrození, v jejíž tvorbě se mísí přístupy a projevy romantické a realistické s *biedermeierovskou* idyloou. Vyrůstala v dvojjazyčném prostředí, jako malá chodila do české obecné školy, ale její další vzdělání bylo německé. Přesto češtinu zvolila jako svůj literární jazyk. Po krátké básnické zkušenosti psala prozaické pohádky a povídky s tematikou života na venkově. Ve 40. letech 19. století jí byl podnětem pobyt na Domažlicku (kam následovala manželka, Němcovi se často stěhovali, i na Slovensko a do Uher – dnešního Maďarska). Na Chodsku se zajímala o lidové vyprávění a zvyky, souhrnně pak tematiku zpracovávala v *Obrazech z okolí domažlického*, které i dnes mají etnografickou hodnotu. Na Chodsku začala psát i pohádky (autorsky po svém zpracovala motivy lidového vyprávění, ale i ty, které znala z knížek lidového čtení). Pohádky nejdříve vycházely v sešitech, souborně pak jako *Národní báchorky a pověsti*. Nejznámější, které jsou dodnes opakovaně vydávány (a většinou zfilmovány), jsou: *Potrestaná pýcha* (film *Pyšná princezna*), *O třech sestřích* (téma *Popelky*, film *Tři oříšky pro Popelku*), *O princezně se zlatou hvězdou na čele* (film *Princezna se zlatou hvězdou...*), *Princ Bajaja* (stejnojmenný film), *Čertův švagr* (stejnojmenný film), *Sedmero křkavců* (televizní stejnojmenná pohádka), *O Slunečníku, Měsíčníku a Větrníku* (film *Princ a Večernice*), *Čert a Káča* (stejnojmenná opera Antonína Dvořáka, libreto na motivy pohádky napsal Adolf Wenig), *Chytrá horákyně* (na motivy této Němcové pohádky napsal Jan Werich pohádku *Princezna Koloběžka První*, zfilmováno). Příběh o kouzelném kolovrátku, který prozradil, že králova nevěsta byla macechou zákeřně zavražděna, zpracovala B. Němcová jako prozaickou pohádku *O zlatém kolovrátku* (zatímco K. J. Erben jako básnickou skladbu *Zlatý kolovrat*). Důležitým tématem většiny Němcové pohádek je romantická milenecká láska. Z pobytu na Slovensku v 50. letech čerpala látku pro *Obrazy ze života slovenského* (obdoba obrazů domažlických) a pro *Slovenské pohádky*. V té době už psala i povídky s ušlechtilými, dobrými hrdiny (*Dobry člověk*, *Pan učitel*). *Divá Bára* je povídka o chudé vesnické dívce, její postavu Němcová komponuje se smyslem pro vesnickou skutečnost, ale romanticky – Bára je naivní, ale silná osobnost spjatá s přírodou, bez společenských předsudků, upřímná, citově vášnivá. Romantický vliv je znát i v povídce *Karla* o osudech chlapce, který je až do doby dospělosti vydáván matkou za dívku, aby unikl vojně. Rozsáhlé povídky napsala autorka v 50. letech tři: *Pohorská vesnice* se blíží koncepci románu a je zde romanticky zobrazen vztah chudé dívky a šlechtice, který pro lásku přehlíží sociální nerovnost, má dokonce přátelský vztah i k chudým slovenským dráteníkům (autorka tak demonstrovala myšlenku česko-slovenské vzájemnosti). Sociální citění stranící chudým autorka prokázala v povídce *V zámku a podzámčí*, v próze s kriticky realistickým zobrazením sociálních rozdílů mezi panstvem a chudáky. Povídka *Babička* (vyšla v r. 1855) je komponovaná jako obrazy venkovského života v ročním cyklu, má autobiografické rysy (postava Barunky odkazuje k B. Němcové v dívčích letech, postava babičky k její skutečné babičce). Hrdinkou je prostá venkovská žena představující lidovou moudrost, křesťanskou lásku a pouto rodinného života. Příběhy rodiny, která je vázána k zámku zaměstnáním otce (panský kočí), ale i k vesnici v podzámčí, se odehrávají na pozadí starých lidových pohanských tradic a zvyků a také slavností církevního roku v proměnách roku přírodního. Vše harmonicky plyne, romantická epizoda Viktorčiny lásky (a dalšího jejího výjimečného osudu) i realistické zobrazení venkovského prostředí podléhají laskavé idyle, pevně autorčině víře ve spravedlivý boží řád světa. Postava babičky ztělesňuje tento řád, v tom je její síla výchovného příkladu v příběhu (ve vztahu k jejím vnoučatům), ale i v celkové ideové koncepci povídky. V české literatuře 19. století je B. Němcová první žena spisovatelka, která přes své společenské znevýhodnění mohla uměleckou hodnotou díla konkurovat spisovatelům mužům a stala se klasikem české literatury. V tomto smyslu je její význam a odkaz nejen umělecký, ale širě společenský, emancipační. Její postava jako národní literární mýtus je tématem básnických sbírek Jaroslava Seiferta *Vějíř Boženy Němcové* a *Píseň o Viktorce* a Františka Halase *Naše paní Božena Němcová*.

František NEPIL (1929–1995)

Český spisovatel, prozaik a fejetonista, písíci pro děti i dospělé humorné příběhy, které vypráví s lehkostí jakoby improvizovaného rozhovoru (jde o žánr *causerie* [kózíř], který poznamenává *Nepilovy* pohádky, povídky, fejetony i cestopisy). Z bohaté pohádkové tvorby připomeňme tituly: *Pohádky z pekelce*, *Makový mužiček*, *Já Baryk*, *Naschválničci*, *Polní žínka Evelínka*, *Strašpytylek*. Makový mužiček je pohádkové děťátko z makovice (varianta *Palečka*), kterého dědeček s babičkou vychovávají (a spolu s ním dětského čtenáře) k lásce a úctě k lidem; a je při tom veselo, protože dědeček dává výchovné lekce někdy i na vlastních špatných příkladech. *Baryk* je pes, který si vede deník, v něm líčí své zážitky s lidmi podobně jako

SLOVNÍČEK AUTORŮ

kocourek Modroočko spisovatele Josefa Koláře. F. Nepil je také autorem scénáře k večerníčkovému seriálu *Byla jednou kořata*. Pro mládež (i dospělé) vznikl domácí cestopis o krásách vlasti *Lipová alej* (líčení krajiny a měst, místopis pamětihodností a význačných kulturních osobností jsou proloženy vtipným vyprávěním autorových zážitků a vzpomínek). Cestopisné fejetony obsahuje kniha *Malý atlas mého srdce* – F. Nepil líčí dojmy z Islandu, z Anglie, z Řecka, ale i z válečné Bosny, na rozdíl od instrukcí turistických průvodců si všímá především lidí a stylu jejich života. F. Nepil obdivoval prózy a fejetony Karla Čapka a stejně jako on miloval češtinu nejen jako komunikační prostředek, ale jako předmět o sobě, jako téma svých úvah: kniha *Střevíce z lýčí* se obsahem vztahuje k zvyklostem a tradicím českého venkovského života, ke zvířatům hospodářského dvora, a také k jejich domácímu „názvosloví“ (vesnická hospodyně neříká kachnám kachny, ale jinak). Také v souboru povídek-fejetonů na téma *Jak se dělá chalupa*, který humorně představuje radosti a trampoty kutila a chalupáře, se autor věnuje jazyku – s obdivem nad bohatostí řeči představuje různé řemeslnické slangy. Životní moudrost a humorný nadhled charakterizují i knižně vydané rozhlasové causerie z 80. let *Dobré a ještě lepší jitra*. Autor se v nich na příkladu osobních zážitků dotýká dobově příznačných radostí a starostí a nabízí posluchačům (čtenářům) zamyšlení nad životními hodnotami. Ty další rozhlasové fejetony z let 90. se jmenují téměř stejně: *Dobrá a ještě lepší jitra* (knižně vyšly až po autorově smrti).

Publius OVIDIUS NASO (43 př.n.l.– asi 18 n.l.)

Staroitalský (římský) básník, autor rozsáhlého souboru básnických skladeb *Proměny (Metamorfózy)*, z který je zdrojem znalostí o antických mýtech dodnes. Ovidius zpracoval podle řeckých vzorů a původní latinské tradice na 250 bájí, které končí nějakou proměnou – člověka ve strom (jako v báji Filemon a Baucis), v kámen, nebo naopak proměnou kamenů v lidi (jako v báji o Prométheovi). První a zásadní proměnou byla proměna chaosu vesmíru v boží řád a proměna hlíny a vody v první lidskou bytost (stvoření člověka). K nejznámějším mýtům patří např. mýtus o potopě, o Prométheovi, o Orfeovi a Eurydice, o Daidalovi a Ikarovi. Z Ovidiových *Proměn* čerpali všichni další autoři zpracovávající mýtické látky. Dříve než *Proměny*, které jsou jeho vrcholným dílem, napsal tři knihy milostných elegií (*Lásky*) a básnický návod, jak si vést v milostném vztahu, určený mládeži – *Umění milovat*. Svě rady dělí na rady ženám (k upoutání mužské pozornosti, ke svádění, k hygieně...) a rady mužům (k vytrvalosti dobývání dívčí přízně, k fyzickému laskání...). Ovšem jako zkušený muž napsal též *Léky proti lásce*. Je domněnka, že právě Ovidiova erotická témata mu přinesla císařovu nepřízeň a vyhnanství z Říma (dožil na černomořském pobřeží v místě dnešní rumunské Konstance). Ovidiovo dílo do češtiny překládali Ferdinand Stiebitz, Rudolf Mertlík a Ivan Bureš.

Ivan OLBRACHT (1882–1952), vlastním jménem Kamil Zeman

Prozaik, autor románů, povídek a děl pro mládež. Trvalou hodnotu mají psychologicky pojaté příběhy v souboru povídek *O zlých samotářích* (o zatrpklých lidech na okraji společnosti, tulácích a putujících komediantech, kteří však ztělesňují i nezávislost a touhu po svobodě), dále román *Žalář nejtemnější* (žalářem pro člověka není fyzický handicap, slepota hrdiny příběhu, ale žárlivost a nedůvěra) a povídky s židovskou tematikou z prostředí Podkarpatské Rusi (*Golet v údolí*). Uměleckým vrcholem tvorby je román *Nikola Šuhaj loupežník* ze 30. let 20. století zobrazující život venkovanů na Podkarpatské Rusi v době první světové války. Ve vyprávění o válečném zběhovi, který se musel skrývat v lesích jako „loupežník“ se mísí obraz reality s kouzelnými motivy a připomíná tak díla dnešního magického realismu. Podle tohoto románu vznikla v 70. letech hra Milana Uhdeho *Balada pro banditu* a scénář ke stejnojmennému filmovému muzikálu. V době protektorátu I. Olbracht převyprávěl pro mládež některé příběhy Starého zákona (*Biblické příběhy* a *Čtení z Biblí kralické*, kam přibyly později i kapitoly novozákonní). Biblické obrazy útisku Židů, jejich vytrvalost ve víře a dosažení země zaslíbené měly v okupačním kontextu aktuální význam i pro český národ. Podobný cíl – povzbudit vědomí historické kulturní příslušnosti a národní sounáležitosti – sledoval spisovatel adaptacemi národních pověstí a legend v knize *Ze starých letopisů* (oproti Jiráskovým *Starým pověstem českým* je Olbrachtův styl nepatetický, moderním jazykem vynáší pradávne příběhy z minulosti do aktuální současnosti). Po válce spisovatel pro mládež převyprávěl staroindické bajky v knize *O mudrci Bidpajovi a jeho zvířátkách* (alegorické příběhy jsou dějově bohatší a většinou rozsáhlejší než v bajkách ezopských a nemají v závěru zjevné naučení) a upravil Prescottovy *Dějiny dobytí Mexika* pod názvem *Dobývatel*.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Ota PAVEL (1930–1973), vlastním jménem Otto Popper

Český prozaik, publicista a povídkář. Jako sportovní redaktor Československého rozhlasu a časopisu *Stadión* napsal množství sportovních reportáží. Díky většímu zájmu o člověka sportovce, o lidskou a mravní stránku sportu než jen o průběh sportovních akcí a dosažené výsledky a samozřejmě díky své schopnosti literárního výrazu O. Pavel postupně vytvořil z novinářského žánru uměleckou sportovní reportáž jako beletrizovanou literaturu faktu. V 60. letech a začátkem 70. let vycházely jeho reportáže v souborných publikacích *Dukla mezi mrakodrapy*, *Plná bedna šampaňského*, *Pohár od Pánaboha*, *Syn celerového krále*. Kniha *Výstup na Eiger* obsahuje reportážní povídky o světovém rekordmanu běžci Emilu Zátopkovi. Vypravěčskými postupy, s aktualizací pohádkových motivů ztvárnil sportovní život a úspěch českého skokana na lyžích, držitele zlaté olympijské medaile Jiřího Rašky v knize *Pohádka o Raškovi*. Beletrizované reportáže vyšly mj. ve výboru *Cena vítězství*. Sport nebyl jediným tématem Pavlova psaní – vedle reportáží vznikaly povídky zobrazující s velkou dávkou humoru, ale někdy i nostalgie životní osudy spisovatelova otce (a vlastně celé rodiny, v níž autor prožil šťastné dětství, nebýt Židem a toho, že otec i jeho dva starší bratři byli vězněni v koncentračním táboře). Až po předčasně spisovatelově smrti vyšly v souboru *Smrt krásných srnců* (stejnojmenný film na jejich motivy natočil Karel Kachyňa). Autobiografické jsou i poetické povídky ve sbírce *Jak jsem potkal ryby*, tematicky sjednocené autorovou láskou k řece Berounce a k rybaření (na motivy některých povídek vznikl film *Zlatí úhoři*). Obě povídkové sbírky vyšly souborně pod názvem *Fialový poustevník*.

Leo PAVLÁT (* 1950)

Český prozaik, novinář, autor literatury faktu, literatury pro děti a mládež, fejetonů. V 90. letech 20. století byl v diplomatických službách v Izraeli (ale už za komunistického režimu se hlásil k rodovému židovství), poté se stal ředitelem Židovského muzea v Praze. Jeho literární činnost je orientována k popularizaci judaismu a židovské kultury vůbec a k výchově mladé generace ve smyslu nesmiřitelnosti k rasismu v rámci kulturní a názorové tolerance. Autorsky se podílel na obsahu knihy *Židé – dějiny a kultura*. Populárně naučný charakter má i *Tajemství knihy* – o historii písma, knihtisku a knihoven. Mládeži především je věnováno převyprávění židovských pověstí a bajek *Osm světů* (vyšlo nejdříve v samizdatu, pro vydání v 90. letech rozšířeno) a také *Příběhy z Bible* – L. Pavlát je autorem převyprávění starozákonní části, Z. Holasová novozákonní. Dvě židovské pohádky obsahuje knížka *Pomsta čarodějky Simy*. Judaistický rok – tradice a svátky v moderním stylu života, představuje knižní výbor fejetonů *Od Chanuky do Chanuky*, napsaných původně pro české vysílání anglické BBC (chanuka je židovský náboženský osmidenní svátek světů, viz výše titul *Osm světů*, kterým si věřící připomínají povstání Judy Makabejského a znovuvysvěcení jeruzalémského chrámu, asi 165 př.n.l.).

Eduard PETIŠKA (1924–1987)

Český básník, prozaik, autor literárních adaptací starověkých mýtů, literatury pro děti a mládež, překlada-
tel (z němčiny – J.W. Goethe, H. Heine). Básnické tvorbě se věnoval průběžně, ale okrajově celý život, těžiště jeho literární tvorby je v próze. Z 50. let pocházejí jeho knihy autorských pohádek pro malé děti, připomínající žánr příběhů s dětským nebo zvířecím hrdinou, stylizované jako živé vyprávění, nenásilně poučné a výchovné, které vycházely v řadě dalších vydání (s ilustracemi Heleny Zmatlíkové nebo Zdeňka Milera): *Pohádkový dědeček*, *Martínkova čítanka* nebo *Birlibán*. Pohádka *Jak krtek ke kalhotkám přišel* se stala základem pro scénář kresleného animovaného filmu výtvarníka Z. Milera a pak pro další animované televizní večerníčky, založené převážně už jen na výtvarném výrazu. E. Petiška proslul jako adaptátor mýtů a starých pověstí, které dokázal přetvořit do podoby srozumitelné a přitažlivé pro starší děti (akcentoval dynamičnost a dějové napětí příběhů, magické motivy), ale literárně zajímavé i pro dospělé. Přitahovaly ho texty starých kultur – antické (*Staré řecké báje a pověsti*), židovské (*Golem a jiné židovské pověsti a pohádky ze staré Prahy*, dále převyprávění vybraných knih Starého zákona *Příběhy starého Izraele*), arabské (*Příběhy tisíce a jedné noci*), egyptské a mezopotámské (*Příběhy, na které svítilo slunce*), a samozřejmě české (pověsti vyšly nejdříve odděleně ve třech knihách, pak souborně jako *Čtení o hradech, zámcích a městech*). Na rozdíl od epického, dějově bohatého vyprávění mýtů a pověstí Petiškova próza pro dospělé tihne k lyrickému výrazu, dotýká se mravních a filozofických otázek života současného člověka, má komorní charakter. Z románů je svým existenciálním pojetím stále aktuální *Soudce Knorr* ze 60. let; *Průvodce mladého muže manželstvím* ze začátku 80. let tematicky koresponduje s předchozím povídkovým souborem *Svatební noci* – psychologicky pojatými prózami o lásce a milostných konfliktech.

Chris PLATT(OVÁ)

Americká (USA) autorka próz pro mládež z prostředí chovu koní a dostihového sportu. Na román *Malý král* o hříběti s vrozenou vadou, kterého před utracením zachránila a vychovala dívka podobně fyzicky handicapovaná, volně navázala pokračováním v románu *S větrem o závod*. Obě knihy o hřebci Willow Kingovi a jeho vytrvalé chovatelce Katti do češtiny přeložila Alice Janatová.

Iva PROCHÁZKOVÁ (*1953)

Česká spisovatelka, prozaička, dramatička a scénáristka, autorka literatury pro děti a mládež. Její otec spisovatel Jan Procházka byl v době normalizace označen za nepřítele státu, a tak ona se svou rodinou dala přednost životu ve SRN. Některé její divadelní hry, např. *Venušin vrch*, byly uvedeny ještě v Čechách, ale pak psala pro vlastní autorské divadlo, které s manželem provozovali v Kostnici v Německu. Po návratu do vlasti v 90. letech pracuje jako dramaturgyně České televize a věnuje se psaní pro děti. Jak v povídkách pro malé, tak pro pubescenty autorka volí látku současného života, obraz dětství a mládí není idealizován ani zjednodušován – na postavy dětí doléhají i problémy dospělých v současném světě. V prózách se obrazy skutečného světa postav prolínají s fantastickými – magické motivy posouvají poetiku vyprávění k fantasy literatuře. Pro dětské čtenáře napsala např. povídky *Komu chybí kolečko?*, *Středa nám chutná* (vždy ve středu se objeví na hlavě holčičky jabloň s jablky, ze kterých je výborný štrúdl). S tématem smrti se malí čtenáři musejí vyrovnat v povídce *Myši patří do nebe*. K teenagerům směřují tituly např. *Červenec má oslí uši*, *Čas tajných přání* a *Únos domů* (příběh je založen na srovnání stylu života v bohaté, ale citově chladné rodině a v pečovatelské rodině, kde jsou spontánní citové vazby a porozumění). Pro starší náctileté je psán *Soví zpěv*, příběh středoškoláků, v kterém prostupuje do reálného světa virtuální prostor za počítačovou obrazovkou. Tato kompozice vyprávění klade na mladé čtenáře zvýšené nároky, také plasticita charakterů nutí k samostatnému řešení problémů, autorka nepředkládá hotové soudy a odsudky, ale vede čtenáře k mobilizaci jeho mravního cítění a hodnocení.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

James REEVES (1909–1978), vlastním jménem James Reeves J. Morris

Anglický básník, sběratel a adaptátor lidových písní, autor básní a pohádek pro děti. Kromě pokusu o historický román se jeho literární tvorba vztahuje k dětem – upravoval lidová říkadla (vydaná např. ve sbírce *Věčný kruh*, tradiční lidová poezie nebo *Písničky za šest pencí*) a psal nonsensovou poezii, např. ve sbírkách *Putování na Měsíci*, *Ptám se tygra*. Ve spolupráci s Raymondem Briggsem vypráví pohádky ve *Vánoční knize*, a v souboru *Zakázaný les a jiné příběhy*. V Anglii vyšly v 70. letech 20. století výběry z jeho poezie *Básně pro děti* a *Básně*. Ukázky z jeho tvorby jsou v českém výboru ze světové nonsensové poezie pro děti *Ostrov, kde rostou housle* z 80. let.

Bohumil ŘÍHA (1907–1987)

Český prozaik, autor románů pro dospělé a literatury pro děti a mládež, organizátor literárního života ve vztahu k dětskému čtenáři – člen mezinárodní organizace pro propagaci a rozvoj literatury pro děti a dětského čtenářství (IBBY), dlouholetý předseda redakční rady odborného časopisu Zlatý máj, který se věnoval literatuře pro děti. Byl učitelem, ze zkušenosti dobře poznal zájmy a čtenářské potřeby dětí a tvorba pro děti postupně v jeho literární práci nad psaním pro dospělé převážila, nejen rozsahem, ale i hodnotou. Z tvorby pro dospělé připomeňme historickou románovou trilogii *Přede mnou poklekni* s příběhem z doby vlády Jiřího z Poděbrad, a román *Doktor Meluzin* o lékaři, který v situaci životní krize hledá v lékařské praxi na venkově nový smysl života (zfilmováno, režie Fr. Vlášil). Ve 40. letech B. Říha napsal pro děti dvě pohádky s exotickou látkou, s příběhem z čínského prostředí (*O třech penízích*, *O lékaři Pingovi*), k pohádce se vrátil ještě v 70. letech, ale žánrem, který vyhovoval jeho spisovatelskému založení se stal už v 50. letech příběh s dětským hrdinou směřující k předškolním nebo raněškolním dětem. *Honzíkova cesta* (povídka o prázdninovém pobytu malého městskeho chlapce u dědečka a babičky na vesnici, s hrdinou ztělesňujícím dětskou všetečnost a radost z poznávání, napsaná se smyslem pro dětské porozumění textu – komponovaná z drobných dějových sekvencí, z přehledně stavěných vět hovorového stylu) je z mnoha hledisek vzato vzorovým modelem příběhové literatury pro malé děti (stejnomený film na motivy povídky natočil Milan Vošmik). I další Říhova díla (*O letadélku Káněti*, trilogie *Náš Vitek*, *Adam a Otká*, *Klouček Smítko*) jsou dodnes oblíbená a jsou klasikou české dětské literatury. Převážně pro teenagery píše autor knihy v 60. letech – *Divoký koník Ryn* (se symbolickými významy svobody a volnosti), *Pět bohů táhne přes moře* (o dospívající dívce hledající své místo v rodině i v nových vztazích mimo ni, s lyrickým ponorem do jejích úvah o životě), alegorický příběh se zvířecími hrdiny *O rezavém rváči a huňatém pánovi* (podněcuje čtenáře k úvahám o vztahu jedince a moci, prostředku a cíle, násilí a mravnosti, na začátku 70. let v počátcích normalizace, kdy kniha vyšla, byla tato alegorie četbou s aktuálními významy). V 70. letech se kromě povídky s tematikou 2. světové války (*Dva kluci v palbě*) spisovatel věnuje uměleckonaučné literatuře – s Milenou Lukešovou napsali encyklopedickou *Velkou obrázkovou knížku pro malé děti* (která je ve společenských tématech poplatná době) a pak *Velkou obrázkovou knížku o zvířatech*. B. Říha tak navázal na svou *Dětskou encyklopedii* ze 60. let. Za celoživotní tvorbu pro děti byla B. Říhovi v r. 1980 mezinárodní porotou udělena pamětní cena H. Ch. Andersena, významné vyznamenání pro autory dětské literatury, jehož nositelkou je např. také švédská spisovatelka Astrid Lindgrenová, autorka světoznámé knihy *Děti z Bullerbynu*.

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Alena SANTAROVÁ (1923–1967)

Česká prozaička, autorka knih pro děti a mládež, publicistka. Pod rodným jménem Vančurová (byla dcera spisovatele Vladislava Vančury) uveřejnila začátkem 50. let 20. století soubor reportáží ze světového mírového kongresu ve Varšavě *Modrý zápisník*, který dnes má větší cenu jako historický dokument o poválečné obnově Evropy než umělecké dílo. Jako úspěšná beletristka se představila až koncem desetiletí knihou *Káta*, *Katrin*, *Katynka*, prázdninovým příběhem v povídce s dívčí hrdinkou, která už názvem inzeruje, s jakými problémy se hlavní postava; knihy potýká – má být obyčejnou holkou Kátou, anebo slečnou Katrin s jediným zájmem o flirtování s mladými muži, nebo snad vnučkou Katynkou, která díky starému babiččinu deníku poznala nejen hodnotu vzdělání a rodiny, ale i úsilí být sama sebou? Pro starší děti napsala ještě uměleckonaučného průvodce Prahou *Známa neznámá* a v 60. letech dvě detektivky *Od úterka do soboty* a *Program na neděli*, které jsou dobrými reprezentanty žánru dobrodružné prózy s dětskými postavami.

William SAROYAN (1908–1981)

Americký (USA) spisovatel, prozaik a dramatik. Jako syn chudých arménských přistěhovalců měl v kalifornské společnosti nevýhodné postavení, ale jeho spontánní vypravěčský talent mu přinesl uznání už po první knize – souboru krátkých povídek ze 30. let *Odvážný mladý muž na létající hrazdě*. Styl povídek obsahuje vše příznačné i pro další Saroyanovu tvorbu: hrdiny jsou děti (chlapci) a prostí lidé, pozornost je soustředěna na postavu, ne na rozvíjení děje, zdánlivě všední situace činí zajímavým autorův humoristický postoj využívající nadsázky a ironie. V autobiografické povídce *Jmenuji se Aram* je to sebeironie, v románu *Lidská komedie* ze 40. let je ironický nejen název citující Balzakovo monumentální dílo. Román má velmi závažné téma: hrdinou je dospívající chlapec v příběhu situovaném do období 1. světové války. Je jedním z těch, kteří museli ve starosti o živobytí rodin zastupovat otce odvelené na evropskou frontu. Téma světové války se aktualizovalo v době vydání knihy za 2. světové války a autor, aniž toto téma zlehčuje, píše o životě v malém městečku na západním pobřeží s humorným nadhledem, který paradoxně zdůrazňuje tragické podtexty příběhu. Novela *Tracyho tygr* z 50. let má též chlapeckého -náctiletého hrdinu. Jeho touha po výjimečných zážitcích, mužné síle a hlavně svobodě se vtěluje do tygra, který chlapce provází, ale ve všedním a nudném prostředí jiné lidi ohrožuje – nabízí jim totiž vzruch a změnu, dobrodružství, na které nejsou připraveni, proto se ho bojí. Pásmo vyprávění a dialogů mezi otcem spisovatelem a synem, připomínající *Dětské etudy* L. Aškenazyko, se jmenuje *Tati, tobě přiskočilo*. Z divadelních her vyniká *Čas tvého života*, kniha autorových vzpomínek se jmenuje *Neumírat!* (nebo *O neumírání*). Do češtiny bylo přeloženo téměř celé Saroyanovo dílo, povídky vycházely v různých edičních výběrech. Jedním z nich je *Léto na krásném bílém koni* (v překladu J. Schwarze a J. Kořána), jehož titulní povídka z prostředí arménské komunity humorně ukazuje nejen na chlapeckou touhu jezdit na koni, jíž se podřídí i dětské svědomí („vypůjčit“ si koně přece není krádež!), ale i na mravní zásady této komunity, mezi něž patří citlivý výchovný přístup k dětem a umění odpouštět.

Mary Wollstonecraft SHELLEYOVÁ (1797–1851)

Anglická básnířka a prozaička. Vyrůstala v intelektuálním prostředí (matka spisovatelka, otec filozof a spisovatel), od dětství psala básně. Byla druhou manželkou významného anglického romantického básníka Percy Bysshe Shelleyho. Byla vůbec první autorkou, která literárně zobrazila umělo lidskou bytost schopnou života zkonstruovanou člověkem. Téma oživení sochy se sice objevuje už v řeckém bájesloví, ale tam, na rozdíl od koncepce M. Shelleyové, život umělé bytosti dá bůh: kyperský král Pygmalión se zamiloval do sochy bohyně Afrodité a tato bohyně pak vyslyšela jeho prosby a sochu oživila. Jiný způsob utvoření člověka najdeme také v řecké báji o Prométheovi – ten po vzoru bohů znova zalidnil zemi lidmi z hlíny a vody, kterým on sám dal život, ale Prométheus byl jedním z gigantů, Diových synů. Prométheovskou schopnost prokázal později i v židovské pražské pověsti rabí Löw, ale opět to byl člověk bohem vyvolený. Spisovatelka však téma řeší jako téma vědeckého poznání a jeho výsledku – jako téma sci-fi. Koncem 2. desetiletí 19. století vydala knihu *Frankenstein aneb Moderní Prométheus*, v níž titulní hrdina příběhu lékař Frankenstein zkonstruuje tělo a oživí ho chemicko-fyzikálními podněty. Umělý člověk (homunkulus) však nenajde místo ve společenství lidí, on, ale i jeho stvořitel nesou prokletí za to, že narušili přírodní řád – homunkulus zabije lékařova bratra a zničí prométheovskou zbraní-ohněm rodový zámek. Lékařovou smrtí a zničením umělé bytosti vítězí boží řád nad umělým zásahem do odvěkého stavu přírody. Idea románu zakládá už v prvopočátku kritickou, varující linii sci-fi literatury (za jejího vlastního zakladatele se považuje anglický spisovatel H. G. Wells). Do češtiny román *Frankenstein* přeložil Tomáš Korbař.

Karel SCHULZ (1899–1943)

Český prozaik, romanopisec, povídkář a esejista, novinář. Byl členem avantgardního uměleckého sdružení Devětsil a literární vývoj spisovatele lze sledovat na pozadí jeho programu – nejdříve psal prózy s revoluční tendencí proletářské literatury, pak poetisticky hravé. Nejhodnotnější díla však autor vytvořil až koncem 30. let a v letech 40. Soubory psychologických povídek *Peníz z noclehárny* (se současnou tematikou) a *Prsten královnin* (obsahuje i historické povídky) ukazují niterná hnutí postav – sny a halucinační stavy, které svědčí o schopnosti lidské duše přiblížit se nadpozemské, božské absolutní krásě, přestože fyzický člověk živoří na okraji společnosti. Duchovní poslání mají v době ohrožení republiky nacistickým Německem i Schulzovy eseje *Pochvala svatých patronů českých, abychom je vroucně vzývali v tento čas přenebezpečný* (a také výjimečný autorův vstup do pohádkového světa jako do říše kulturních jistot souborem pohádek *Princezna z kapradí*). Historický román *Kámen a bolest* o Michelangelu Buonarrotim (zamýšlený jako trilogie, ale s dokončeným jen prvním dílem, druhý zůstal torzem) je pokračováním autorovy estetické koncepce psychologické prózy nesoucí duchovní křesťanské poselství. Obsah není dán jen biografickým příběhem italského renesančního umělce (přestože tato linie románu odkazuje k historickým faktům), ani vyprávěním o dobových událostech (např. o Savonarolově obrazoboreckém fanatismu, který vedl k ničení uměleckých děl s náboženskou tematikou), o sporech mezi papežským Římem a městskými státy, ale celistvost obsahu utvářejí i filozofické esejistické pasáže o smyslu a poslání umění, v jehož sílu přiblížit se Kráse jako kvalitě duchovní (nejen fyzické, smysly vnímatelné) autor věřil.

Oldřich SIROVÁTKA (1925–1992)

Český spisovatel, prozaik, editor, autor literatury pro děti a mládež, folklorista se zájmem o lidovou slovesnost, zvláště o moravské pohádky a pověsti. Jejich studiu se věnoval celý život a napsal o nich řadu odborných prací (např. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy* nebo *Současná česká literatura a folklor*) a byl kritickým editorem starších literárních adaptací lidové slovesnosti (např. *Moravské pohádky* obsahující původně vydané *Pohádky a pověsti z Rožnovska* Beneše Matěje Kuldy). V 60. a 70. letech 20. století vedle odborné práce pro děti a mládež upravoval a ve spolupráci s Evou Kiliánovou převyprávěl moravské lidové pohádky (v souborech *Čarovné ovoce*), s Martou Šrámkovou vydali pověsti (*Brněnské kolo a drak*), jiné zpracovával sám v titulech např. *Plný pytel pohádek*, *Běžel z lesa zajíček*, *Jak čerti ukradli lidem smích*, *Byly časy, byly*, *Poslední permoník*, *Král moravských vodníků* ad. Příznačný pro jeho pohádky je spisovný jazyk, obsahující ale moravské dialektismy. Ve spolupráci se slovenskou spisovatelkou Vierou Gašparíkovou (folkloristkou, autorkou studií o slovenské zbojnické tradici) napsal adaptace slovenských pohádkových látek (i romských) v souboru *Zahrada kouzel*. Druhou oblastí Sirovátkova zájmu, kterému se věnoval v 80. letech, byla triviální literatura, zvláště kýče sentimentálních románek pro dívky a paní. Čítanku obsahující ukázky jednotlivých druhů této pokleslé četby nazval *Ach, ta láska*. Průvodce po české brakové literatuře a literárněvědnou práci na toto téma pojmenoval po Čapkovu vzoru *Literatura na okraji*. V ní hodnotí českou pokleslou tvorbu v jejich jednotlivých žánrech a historickém vývoji.

Jiří SUCHÝ (*1930)

Český textař, básník, dramatik, prozaik, herec. Profesí je výtvarník-grafik, vynikající kreslíř, své knihy sám ilustruje. Suchého umělecká dráha literární (texty her i písní vždy spjatá s divadlem a hudbou) začala v pražském divadle Reduta, ve spolupráci s Ivanem Vyskočilem, Miroslavem Horníčkem, Jiřím Šlitrem a dalšími (viz zde heslo Ivan Vyskočil). Koncem 50. let založili Divadlo Na Zábřadlí, které otevřeli Suchého a Vyskočilovou hrou *Kdyby tisíc klarinetů*, v níž se všechny zbraně na protest válce (i vojně) promění v hudební nástroje (režisérií stejnojmenného hudebního filmu z 60. let jsou Ján Roháč a Vladimír Svitáček). Hned poté J. Suchý a **J. Šlitr** založili Divadlo SEMAFOR (zkratkové slovo tvořené z počátečních písmen slov SEDM MAJých FORem, tj. sedm uměleckých oborů, jimiž se divadlo zabývá: hudební komedie, hudba, poezie, film, loutky, výtvarnictví, tanec). Dramatikem tohoto autorského divadla byl J. Suchý (každý rok byla premiéra nové hry s písničkami (texty J. Suchý, hudba J. Šlitr, vytvořili dvojici autorskou i hereckou), počínaje hrou *Člověk z půdy*. V ní autor na příběhu spisovatelského epigona (tj. toho, kdo netvůřícím způsobem napodobuje už napsaná díla) kritizuje nepůvodnost dobových uměleckých děl vyhovujících žádanému schématu. V dalších hrách (*Taková ztráta krve*, *Zuzana je sama doma*, *Zuzana není pro nikoho doma* ad.) dějová linie příběhu zcela ustoupila do pozadí, šlo o hudebně-dramatická pásma z písniček a vtipných spojovacích dialogů. Z písniček se staly evergreeny a žijí vlastním životem, bez ohledu na svůj divadelní původ. Týká se to i textů jazzové opery *Dobře placená procházka*. V 60. letech J. Suchý

SLOVNÍČEK AUTORŮ

texty souborně vydával (sbírky *Klokočí*, *Motýl*, *Pro kočku* ad.). V 70. letech v době normalizace nemohl svobodně tvořit, musel ze Semaforu odejít, do svého divadla se mohl vrátit až v 90. letech (publikoval sbírku *Trocha poezie* ad.). Suchého humorná poetika těží z jazykové hry, z významových a kompozičních možností rýmu a z překvapivých spojení motivů (z asociací). Většinu textů významově stmeluje stylizovaná naivita pohledu na svět a citová otevřenost (např. texty *Pramínek vlasů*, *Árie měsíce*, *Malá Babetta* ad.). Hra *Jonáš a tingltangl* připomíná textem písně německou herečku Marlen Dietrichovou, a tak vyjadřuje i odsudek německého nacismu a války. Protiválečné téma v Suchého textech je relativně časté, není však politizováno, má ryze humánní kvalitu (např. v textech *Jó, to jsem ještě žil* nebo *Tulipán*). Zvláštní kapitolu tvoří Suchého hry autorsky aktualizující známá klasická literární díla, např. hra *Faust*, *Markéta, služka a já* (ve spolupráci s I. Vyskočilem) a hra *Dodatek k pověsti o Faustově domě v Praze* (parafráze Goethova dramatu *Faust*, v níž autor ukazuje ďábla jako zlo přítomné v lidech, lidmi provokované a používané). Hra *Kytice* je parafrází některých balad z Erbenovy sbírky (např. *Polednice*, *Vodník*). Mezi prózami (např. sbírka povídek *Med ve vlasech* nebo *Větší lexikon pro zamilované*) mají výjimečné postavení vzpomínkové knihy, které jsou jako literatura faktu nejen pobavením, ale i zdrojem poznání historie Semaforu: *Knížka aneb Co mne jen tak napadlo*, *Vzpomínání od Reduty k Semaforu*, *Tak nějak to bylo*.

Jonathan SWIFT (1667–1745)

Irský spisovatel píšící anglicky, básník a prozaik, pamfletista (tj. autor satirických publikací, výsměšně kriticky zaměřených na problémy veřejného života). Pracoval jako sekretář a vychovatel v rodině anglického státníka, a tak jeden z jeho pamfletů se týkal sociální péče o děti a jejich výchovy – *Skromný návrh, jak předejít tomu, aby děti chudých nebyly na obtíž rodičům ani zemi, a jak je učinit užitečnými pro veřejnost*. Ironicky v něm radí, aby chudé děti byly pro boháče jídlem, pak by byly nejužitečnější! Autorův humánní postoj a sociální citění jsou v základu hodnocení britské politiky i v dalších pamfletech, zvláště ve vztahu k Irsku. Takovou kritiku skrývá za svými příběhy i fantastický cestopis (a ve vztahu k domácím sociálním problémům vlastně alegorický) z 18. století *Gulliverovy cesty*. Vypravěč na námořní plavbě ztroskotá a postupně se ocitne zemi v liliputů (trpaslíků), pak obrů a nakonec moudrých koní Hvajninimů. Na rozdíl od předchozích říší je tato poslední, v níž vládou moudrá a krásná zvířata, utopickým obrazem ideálního státu, který se stará o kulturu a vzdělání svých členů. Autor nemilosrdně odsuzuje pokrytectví, úplatkářství, prospěchářství a své špatné mínění o lidech vyjádřil jejich obrazem – tvory podobné lidem Hvajninimové chovají jako tažná zvířata a vůbec jen jako pracovní sílu. Dílo bylo napsáno pro dospělé čtenáře, kteří kritické alegorii porozumějí, ale pro děti byly a jsou dosud atraktivní především obrazy fantastické země liliputů a obrů.

Josef ŠKVORECKÝ (* 1924)

Český spisovatel, prozaik, překladatel (z americké a anglické literatury), exilový nakladatel (Toronto). Od 50. let pracoval jako nakladatelský redaktor v Odeonu a v redakci časopisu Světová literatura, kde mohl uplatnit své vzdělání anglisty. Jako romanopisec a povídkář proslul svým humorně satirickým postojem k pokrytecké okázalosti zakrývající hloupost nebo zbabělost. Okupační tematiku netradičně zpracovanou jako dobu dospívání vypravěče a jeho sexuálního dozrávání spojeného s komickými situacemi, ale i se sarkastickým pohledem na okupační moc a její české přísluhovače, najdeme v řadě jeho próz, v nichž je vypravěčem teenager Danny Smiřický, postava s autobiografickými rysy. Danny není vzorem šlechtnosti, ale nesnáší lež a politické prospěchářství. V románu *Zbabělci* o konci druhé světové války v malém městě Kostelci vypravěč Danny s despektem hodnotí chování dospělých, kteří se v posledních dnech války začnou alibisticky chovat jako odbojáři, realisticky, bez obdivného patosu, vidí vojáky Rudé armády. Román byl způsobem zobrazení květnového povstání a sovětské armády oficiální komunistickou kritikou hodnocen jako režimu nepřátelský, a přestože byl dokončen koncem 40. let, mohl být publikován až po deseti letech v době relativního politického uvolnění. Německá okupace je autorem nahlížena jako doba odhalující charakter člověka a jeho mravní selhání (v novele *Lvíče*, zfilmováno s názvem *Flirt se slečnou Stříbrnou*), ale i jako doba daných protektorátních podmínek, v nichž mladý člověk žije své všední, ale neopakovatelné dny, např. v textu *Eine kleine Jazzmusic* o studentském jazzovém bandu z cyklu povídek s židovskou tematikou *Sedmiramenný svícen*. Významové těžiště cyklu tvoří obraz holocaustu a kritika českých protizidovských postojů, např. v povídce *Rebeka*. V Příběhu o kukačce z téhož souboru autor ukazuje, jak diskriminace a beznadějně ohrožení života vede k abnormálním reakcím – záchraně svého dítěte židovka obětuje dítě cizí. Ve sbírce povídek *Prima sezóna* sarkasmus ustupuje vlídnému humoru – Danny vypráví o svých protektorátních studentských láskách – jazzu a děvčatech (stejnomený televizní seriál, režie K. Kachyňa), zato v románu *Tankový prapor* je v obrazu Dannyho vojenské prezenční služby v 50. letech 20. století groteskně ukázána nelidskost jiného totalitního režimu – komunistické moci (stejnomený film). Tento román i jiná díla (např. *Mirákl* o zkonstruovaném zázraku s kostelním křížkem a následných represích státní bezpečnosti, kterými byl postižen farář) vydal autor v kanadském exilu, kam odešel se svou ženou spisovatelkou Zdenou Salivarovou po okupaci naší republiky vojsky Varšavské smlouvy v r. 1968. V Torontu založili české exilové nakladatelství Sixty-Eight Publishers, kde vydávali knihy českých autorů (více než 200 titulů), kteří byli komunistickým normalizačním režimem pronásledováni a nemohli publikovat doma (o své nakladatelské činnosti píše se Z. Salivarovou v knize *Samožerbuch*). V exilu mj. napsal biografický román o hudebním skladateli Antonínu Dvořákovi (zvláště o jeho americkém pobytu) *Scherzo capriccioso. Veselý sen o Dvořákovi*. J. Škvorecký je známý i jako autor několika detektivních románů s poručíkem Borůvkou a esejů *Nápady čtenáře detektivek* a také jako autor literárních scénářů pro film (*Farářův konec*, režie Ewald Schorm). Dokumentárně velmi cenná je jeho vzpomínková kniha o „nově vlně“ českého filmu 60. let s názvem *Všichni ti bystří mladí muži a ženy*.

Pavel ŠRUT (* 1940)

Český básník, prozaik, scénárista, překladatel, fejetonista, autor literatury pro děti a mládež. Tematickou různorodost básnickovy lyriky koncem 60. let, v atmosféře okupace vojsky Varšavské smlouvy, prostoupil pocit smutku a tísně ve sbírce *Červotočivé světlo*. Další básně P. Šruta vyšly v samizdatu nebo zůstaly v rukopisu, neboť autor měl pro své společenské postoje ztížené publikační možnosti – básnickou tvorbu ze 70. a 80. let obsahuje souborná sbírka *Brožované básně*, která vyšla v r. 2000. Z rukopisné sbírky milostné poezie a deníkových zápisů ze 70. let vyšlo v 90. letech poetické pásmo *Zlá milá*, hořce vyjadřující deziluzi, nejen milostnou. P. Šrut v době normalizace napsal řadu textů písní pro P. Skoumala, M. Prokopa, V. Mišíka ad., výbor vyšel s názvem *Kolej Yesterday*; psal scénáře k literárním pořadům v rozhlasu a k televizním pohádkám, k dětským muzikálům a večerníčkům, např. k seriálu *Bob a Bobek* (v prozaické podobě jejich příběhy vyšly i knižně). Překladatel a básník P. Šrut se podílel se na vzniku antologie světové nonsensové poezie v knize *Ostrov, kde rostou housle*, překládal moderní anglickou a americkou literaturu pro dospělé, např. básně R. Gravesa a J. Updika, ale také verše v překladech pohádek R. Dahla (*Karlík a továrna na čokoládu* aj.). Tvorba pro dospělé byla od počátku doprovázena poezií pro děti: Šrutovy humorné básničky jsou komické jazykovou hrou i nonsensem motivů, např. ve sbírkách z 60. let *Petrklíče a petrklíky*, *Kočka v houslích*. Tato poetika hry a vtipu je příznačná i pro dětské básně publikované v 80. letech (např. ve sbírce *Hlemýžď Čilišnek*) i později (*Veliký tůdle*, *Příšerky a příšeři*, *Šišatý švec a myšut*). Šrutovy nonsensové básně pro děti jsou inspirovány anglosaskou literární tradicí, k anglické a americké

literatuře se váže i řada autorových prací prozaických, které jsou atraktivní nejen pro děti, ale i pro mládež – vydal dvě knihy převyprávěných anglických pohádek (*Tři prasátka* a *Kočičí král*) a pak pohádky americké, jejichž příběhy jsou plné absurdních situací a černého humoru: *Prcek Tom a Dlouhán Tom a jiné velice americké pohádky* a dále *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídačky o Paulu Bunyanovi* (Paul Bunyan je legendární postava dřevorubeckých a traperských historek, je obdařen až kouzelnou silou řešit svízelné životní situace, do nichž by se nedostal nebýt právě Paulem Bunyanem). Z anglické klasické literatury P. Šrut převyprávěl moderní pohádku J. M. Barrieho *Petr Pan*, v níž se v dětské touze po dobrodružství prostupuje sen a skutečnost, svět dětí, skřítků a víl. Také původní prozaická pohádková tvorba P. Šruta je bohatá – např. pro malé děti je určeno vyprávění *Pavouček Pája*, které je vede k jinému pohledu na dosud esteticky negativně hodnocené živočichy, pro starší čtenáře pak parodicky komponovaná detektivka *Lichožrouti*, humorné vyprávění o kouzelných bytostech lichožroutech, kteří s námi žijí v našich domovech, ale trápení nemáme jen my s nimi, ale také oni s námi.

Eduard ŠTORCH (1878–1956)

Český prozaik, autor historických románů pro mládež. Byl učitelem dějepisu a jeho odborný zájem o prehistorii byl spojen s vlastními archeologickými průzkumy v okolí Prahy (v dnešním údolí Šárka), Vltavy a v Polabí. Štorchova nejdůležitější beletristická díla většinou vznikla za doby první republiky, ale uměleckonaučné texty uveřejnil už za Rakouska-Uherska (*Praha v době kamenné*, *Život v pravěku* a *Praha v pravěku*). Svou literární práci chápal především ve smyslu didaktickém, jako umělecký zdroj poznávání prehistorie a historie na území, na němž mladí čtenáři žijí, dbal proto na historicky pravdivý kolorit svých smyšlených příběhů. Dosud dějepisci oceňují dobrou odbornou kvalitu historických informací ve Štorchových beletristických obrazech z dávných dob, čtenáři a literární vědci zas autorův smysl pro dějové napětí dobrodružně pojatých situací, živost hovorového jazyka, přesvědčivé charaktery postav. Hrdiny příběhů jsou děti nebo mladí lidé v příbězích ze starší doby kamenné (román *Lovci mamutů*, jeho děj autor umístil na dnešní jižní Moravu na dolní tok Dyje, postavy tvoří „věstonickou tlupu“), mladší doby kamenné (romány *Osada Havranů*, *U veliké řeky*, *Minehava* – zfilmováno), doby bronzové (*Bronzový poklad*, *Volání rodu*) i doby železné (povídka *Zlomený meč* o markomanském králi, a román *Hrdina Nik* o vpádu avarských kmenů na dnešní Moravu). Adaptací národní pověsti je povídka *Libuše a Přemysl*, román *Meč proti meči* vypráví kronikářským způsobem o přemyslovských knížatech Václavu a Boleslavu a jejich sporech s panovníkem německé říše Otou. Svou prehistorickou a raně historickou látkou, rozsahem a hodnotou jejího uměleckého zpracování nemá Štorchovo dílo obdobu v našem ani světovém kontextu.

Karel TOMAN (1877–1946), vlastním jménem Antonín Bernášek

Básník lyrické poezie, v které vyjadřuje vzdor proti maloměšťácké morálce peněz, odmítá povrchní pořádanost a neupřímnou kázeň v dodržování společenských pravidel. Je to poezie buřičská, anarchistická. Autor se stylizuje do svobodného tuláka (K. Toman žil dlouho v cizině, opakovaně ve Francii), který pohrdá majetkem a společensky deformovanými vztahy (sbírka *Melancholická pout*), upíná se k hodnotě země jako k jistotě přírodního koloběhu života (sbírka *Sluneční hodiny*). Po zkušenosti 1. světové války se ve sbírce *Měsíce* obraz země ve vazbě na přírodní cyklus stává i obrazem kulturních tradic a jistotou domova (srov. báseň *Září* nebo *Prosinec*).

Sue Lillian TOWNSEND(OVÁ) (*1946)

Anglická spisovatelka, prozaička, dramatička, publicistka, autorka literatury pro mládež. Přestože píše i pro dospělé (fejetony, romány – *Královna a já*, *Veřejná zpověď ženy středního věku* ad.), jejím nejdůležitějším dílem jsou knihy pro mládež: humoristické romány ve formě deníkových zápisů, která vycházejí od 80. let dosud – *Tajný deník Adriana Molea* a zatím dalších pět jeho pokračování (*Hořké zraní Adriana Molea*, *Pravdivá zpověď Adriana Molea*, *Adrian Mole: léta v divočině*, *Adrian Mole: léta u kapučína*, *Adrian Mole a zbraně hromadného ničení*). Hrdinou prvních dvou dílů je teenager z rodiny anglické nižší střední vrstvy (od třetího dílu pak mladý muž), který se potýká s příznačnými problémy svého věku a životního stylu doby i své sociální úrovně: se svým pubertálním zevnějškem (problém ho neopouští ani v dospělosti), s nezájmem rodičů, kteří se hádají a rozvádějí, s šikanou ve škole, s láskou – nejdříve ke spolužačce, pak vůbec, s vlastními literárními pokusy – nejdříve s pocitem vlastní důležitosti, pak s pocitem zneuznání, s nedostatkem peněz... Autorka, matka tří dětí, měla zkušenost s psychikou pubescentů a dokázala ji přesvědčivě literárně vyjádřit. Hodnocení životních epizod nejdříve naivním dětským vypravěčem, v dalších dílech subjektivní ich-formou, kterou hrdina prezentuje své neúměrně citově vzrušené stavy, nebo naopak ironicky svůj citový odstup, to vše působí humorně, však v celkovém obrazu anglické společnosti 80. let 20. století (za vlády premiérky Thatcherové) má deník i satirické pasáže. Životní příběhy vypravěče jsou zasazeny do obrazu konkrétní historické situace, k níž prostřednictvím jeho reakcí zaujímá autorka kritický postoj, např. k válce o Falklandy, k nezaměstnanosti, k rasismu, ke snaze médií manipulovat veřejným míněním... Děj prvního dílu zdramatizovala ve stejnojmennou hru *Tajný deník Adriana Molea*, napsala i další dramata (pro dospělé), např. *Společenská místnost*, *Disneyland není ad.*

SLOVNÍČEK AUTORŮ

Marie ULČOVÁ (1925–1998)

Česká folkloristka, etnografka, pracovnice národopisného muzea se zájmem o lidovou kulturu Plzeňska a Chodska. Kromě odborných studií o lidových krojích a svatebních zvycích psala i o stylu života v dělnických koloniích Plzně. Je autorkou umělecky zdařilé literatury faktu: v rozhlasových relacích vzpomínala na své dětství na Plzeňsku v době první republiky a za protektorátu a pak i na život v době po válce. Knižní vydání těchto fejetonisticky pojatých memoárů (ve dvou dílech) má název *Moji milí, drazí* a vyšlo na sklonku jejího života.

Zdeněk VAVŘÍK (1906–1964)

Český básník, prozaik, dramatik, překladatel, autor literatury pro děti a mládež. Byl knihovníkem, v 60. letech redaktorem Literárních novin a divadelním dramaturgem. Jeho básnická tvorba z 30. a 40. let je rozsáhlá, ale ve srovnání s jinými autory méně významná, připomíná se jeho sbírka milostné lyriky *Klenba* a pak *Rodná* (rozuměj země, řeč), napsaná za německé okupace a vyjadřující autorův vlastenecký postoj. Za protektorátu však vydal knihu, kterou se zapsal do české literatury významněji. Na výzvu Františka Halase převyprávěl pro mládež cestopis středověkého benátského šlechtice a obchodníka Marca Pola *Milión* o cestě do Asie – do říše mongolského chána Kublaje (Kublajchána), který vládl ve 13. století i v Číně. Originál Polova rukopisu se nedochoval (po návratu autor své zážitky koncem 13. století diktoval písaři, není známo, zda bylo psáno latinsky nebo italsky, do Evropy se text šířil v latinských opisech, do češtiny byl poprvé přeložen z latiny kolem r. 1400). Vavřík zdůraznil dynamičnost vyprávění a líčení Polových prožitků a dojmů, popisné pasáže omezil, ale důležité geografické a historické informace zůstaly zachovány. Z exotického cestopisu vytvořil i dnes zajímavou dobrodružnou četbu. Z protektorátní tvorby je mládeži určen i *Kolovrat*, kniha adaptací pověstí, pohádek a lidové poezie z východních Čech. Historické povídky pro mládež, které autor psal v 50. letech, trpí umělecky nezvládnutou dobovou aktualizací a didaktičností.

Jan VLADISLAV (1923–2009), vlastním jménem Ladislav Bambásek

Český básník, prozaik, překladatel, esejista, publicista, autor literatury pro děti a mládež, zakladatel samizdatové edice Kvart, v níž od 70. letech publikoval i své vlastní práce. Byl signatářem Charty 77, od 80. let žil v exilu ve Francii, kde pracoval jako univerzitní učitel, byl vyznamenán francouzským řádem Rytíř umění a literatury. Poezii psal a překládal od studentských let, jeho překladatelské dílo rozsahem a kvalitou nemá obdobu – překládal ze sedmi jazyků: z angličtiny, francouzštiny, italštiny, němčiny, rumunštiny, ruštiny a ukrajinštiny, ve spolupráci s odborníky také z čínštiny a japonštiny. Svůj překladatelský zájem soustředil na evropskou renesanční lyriku (např. Dante Alighieri, Michelangelo Buonarroti, William Shakespeare: *Sonety*), francouzské prokleté básníky (Charles Baudelaire, Paul Verlaine) a francouzskou a italskou modernu (např. Jean Genet, Henri Michaux, Eugenio Montale), z angličtiny např. Learovy limeriky (*Třesky plesky*). Do francouzštiny převáděl básně např. Vladimíra Holana, Jiřího Koláře a texty Václava Havla. Byl vynikajícím překladatelem a adaptátorem lidové slovesnosti – od 50. let uspořádal a vydal ohromné množství pohádek: např. *Strom pohádek z celého světa*, *Druhý strom pohádek z celého světa* (ve spolupráci s V. Stanovským), *Pohádky ze země draka* (čínské), *Příběhy třinácti bohatýrů* (ruské byliny), *O kočičm králi a devět dalších hrůzostrašných pohádek* (anglické), *Tulipán a princezna z Bordeaux* (francouzské), *Keltské pohádky*, *Evropské pohádky* a mnoho dalších adaptací cizích lidových kouzelných pohádek. Vlastní básně mohl publikovat jen do r. 1948, sbírka *Hořící člověk* už byla zničena, sbírky *Samomluvy* (verše z 50. let), *Věty* (z 60. let) a *Fragmenty* (ze 70. a 80. let) vyšly v samizdatu. Jde o úvahovou lyriku, od volného verše básník přechází k pravidelně rytmizovaným strofám, i tak vyjadřuje touhu po řádu v bolestně prožívaném světě, v němž jsou základní lidské hodnoty zpochybněny. Skepsí jsou poznamenány i v exilu vydané *Sny a malé básně* v próze, meditativní lyrika vyjádřená rytmizovanou prózou krátkých útvarů, obrazy krajiny, v níž jsou zabydleny pohádkové bytosti kontrastují s varujícími motivy lidského úpadku. Filozofické problémy lidské existence, svobody, vztahu umění a moci řešil z jiného úhlu pohledu ve svých esejích. V exilu a samizdatu vycházely v souborech *Tajný čtenář* a pak jako *Malé morality*. V Čechách v 70 a 80. letech vycházela řada Vladislavových překladů próz, literatury faktu i odborné literatury, ale pod jménem jiného autora (tzv. pokrývače), z nejvýznamnějších: D. S. Lichačov, *Poetika staroruské literatury* (pod jménem L. Zadražil); G. Vasari, *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů I, II.* (oba díly pod jménem P. Preiss); R. Cristofanelli, *Chlapec Rafael* (pod jménem M. Kándlová); J. Pijoan, *Dějiny umění II, V, VI* (všechny díly pod jménem J. Pechar).

Ivan VYSKOČIL (*1929)

Český prozaik, dramatik, herec a dramatický pedagog, publicista. Je hlavním autorem humorně satirických text-appealů (tj. autorských textů, předváděných v pásmu čtení a doplněných hudebními kreacemi), ve spolupráci s Jiřím Suchým, Jiřím Šlitrem, Jaroslavem Jakoubkem a Pavlem Koptou, které uváděli jmenovaní pánové v divadle Reduta koncem 50. let 20. století. Texty, např. *O snech a bláznivínách*, *Muž s pivem*, *Poslední den*, vyšly souborně ve sborníku *Začalo to Redutou* (sborník obsahuje i původní znění hry *Kdyby tisíc klarinetů*, na níž se I. Vyskočil autorsky podílel). V 60. letech psal rozhlasové hry, např. *O rodný raně aneb Padni, padouchu!*, *Blbá hra aneb Křtiny v Hřbích* nebo *Cesta do Úbic* (antiutopické alegorické

SLOVNÍČEK AUTORŮ

drama, v němž cestující do vyhlášeného úbického „ráje“ uvíznou na přestupní stanici, kde se musejí smířit s životním provizoriem, než budou moci cestovat dál, ale další spojení je v nedohlednu; jde o kritický obraz života v socialistické skutečnosti). Nadsázka sloužící absurditě, ironii a černému humoru je příznačná i pro další Vyskočilovy prózy z 60. let. Jejich obsah je výsměšně zaměřen na formalismus institucí – nekritická poslušnost postav důsledně vyhovět různým nařízením ukazuje na jejich nesmyslnost, malý nonsens plodí větší nonsens (tragikomické absurdno spojuje Vyskočilovy příběhy s Haškovým Švejkem). Ve sbírce povídek *Vždyt přece létat je snadné* se tak v povídce Masák absurdně vymění role žáků a učitelů, v alegorii Proč se lidé bojí zajíců čili Kudýš, připomínající bajku, se ukazuje, že v absurdním světě lovců (každý se snaží něco hmotného „ulovit“) je vyšší zájem o nepraktické, např. historické vzdělání hodnocen jako bláznovství, před kterým je třeba mít se na pozoru. V povídkách *Kosti* je obraz principu pomocnosti, např. pomocné školy jako instituce pro zaostávající žáky, rozveden do absurdní představy pomocného světa. *Malé hry aneb Maléry*. V začátku normalizace ještě vyšel výbor z povídkové tvorby nazvaný *Ivan Vyskočil a jiné povídky*, ale pak autor měl možnost publikovat své texty jen v pořadech ve spolupráci s Pavlem Boškem a uváděl svou parodicko-travestickou parafrázi Shakespearova *Hamleta Haprdáns neboli Hamlet, princ dánský*, jejíž poetika aktualizuje obraz usurpování politické moci a mocenského pletichaření. Výjimečnou knížkou (vyšla hned v r. 1990), která tvoří zvláštní doplněk předchozí tvorby, je poetické vyprávění *Malý Alenáš*, o snové krajině a správci snů Alenášovi. Její komično je dáno jazykovou hrou, je laskavé, ale fantaskní představy pohádkové země se přece jen v kontextu Vyskočilovy absurdní poetiky ozvou otázkou: je možné sny podřídit úřednické správě?

Jan WERICH (1905–1980)

Český dramatik, herec, prozaik, esejista, scénárista, autor písňových textů, zakladatel, režisér a herec avantgardního Osvobozeného divadla, spolupracovník **Jiřího Voskovce** – tvorba dramatická a textařská měla jejich společné autorství (V+W). Na českou divadelní scénu přivedli koncem 20. let 20. století tvar revue inspirované dadaismem – kompozici předváděných situací bez těsného tematického spojení, v níž bylo místo pro hru se slovy, hereckou improvizaci, živou komunikaci s diváky a písničky (autorem jazzové scénické hudby a písniček ve stylu swingu byl **Jaroslav Ježek**). Byl to první pokus o autorské divadlo (autoři textů vystupují na scéně, jsou v roli sebe samých, samozřejmě v různé míře stylizace), na který pak po letech navazovala Reduta, Semafor a další scény. První hra V+W byla *Vest Pocket revue* a v podobném zábavném duchu i následující *Smoking revue*. Revuální tvar poznamenal všechny hry další, přestože se více blížily tematicky a kompozičně humorné frašce s rozvíjeným dějem. Náměty autoři čerpali z historie (*Sever proti Jihu*), nebo z literatury (např. Golem), ale vždy šlo o aktualizaci v parafrázi či travestii původního tématu. V+W ve 30. letech napsali scénáře k filmovým komediím *Pudr a benzín*, *Peníze nebo život* (parodie na gangsterky), *Hej rup!* (s tematikou hospodářské krize a jejím družstevnickým řešením), *Svět patří nám* (zobrazující evropskou situaci ohroženou nacismem a válkou). Jan Werich později, v 50. letech spolupracoval na scénáři k filmům *Císařův pekař a Pekařův císař* s režisérem Martinem Fričem a také k filmu *Byl jednou jeden král* (na motivy pohádky B. Němcové Sůl nad zlato). Ve 30. letech autoři i divadelní hry aktualizovali ve vztahu k soudobé společenské situaci – ve hrách *Caesar* (titulní hrdina není jen římský diktátor a vojevůdce, ale symbolizuje diktátora vůbec – tedy v dané době především Hitlera), *Kat a blázen*, *Balada z hadrů* (pronásledovaný hrdina hry francouzský renesanční básník Francois Villon je zde symbolem vzpoury, svobody slova a svobody vůbec), *Těžká Barbora* (protimilitaristická hra, Barbora je označení děla) – a reagovali jejich tématem na nástup nacistické strany k moci v Německu. V té době dostaly předscény (čili forbíny, při nichž V+W vycházeli před oponu, za níž se měnila scéna pro další dějství, a vedli improvizovaný dialog na aktuální témata) satiricko-sarkastický ráz, politicky bojovný charakter. Po vzniku protektorátu V+W s J. Ježkem unikli německému zatčení v exilu v USA. Tam během 2. světové války pracovali v československém vysílání rádiové stanice Hlas Ameriky, po krátké etapě poválečné se pracovně rozešli – J. Voskovec se vrátil do USA, kde dále působil jako herec, J. Werich zůstal v komunistickém Československu. V 50. letech pracoval jako dramaturg v rozhlasu, pro autorské herectví našel partnera v Miroslavu Horníčkově, s nímž uváděl hry V+W na scéně divadla ABC. Koncem 50. let vydal umělecký cestopis *Italské prázdniny*, v němž po čapkovském způsobu humorně představuje své zážitky z cestování s dcerou po Rakousku a Itálii. Ve stejné době také napsal sbírku moderních autorských pohádek *Fimfárum* pro starší děti a dospělé, inspirovaných klasickými pohádkovými látkami (např. v pohádce Moře, strýčku, proč je slané?) a literárně už zpracovanými historkami (např. v pohádce Tři sestry a prsten), které však přepracoval v duchu své poetiky – v ní se snoubí dada počáteční tvorby (jazyková komika, hra se slovy, např. v pohádce z jednoslabičných slov) s humornou koncepcí postav a se satirickým postojem kritizujícím lidskou hloupost a nemravnost (např. v pohádce titulní) a ve spojení obou jejich mocichtivost – např. v pohádce O rybáři a jeho ženě nebo v pohádce Rozum a Štěstí či O statečném vrabci. Dvě posledně jmenované byly v knize jen ve vydání z r. 1968, ve vydáních ze 70. a 80. let byly cenzurou vyřazovány jako normalizační politice škodlivé. Také Werichova hra z 60. let *Falstaffovo babí léto*, parafráze Shakespearova Jindřicha IV., nebyla do konce 80. let uvedena.

Zikmund WINTER (1846–1912)

Český spisovatel historických románů a povídek, autor odborných historických děl, publicista. Byl středoškolským učitelem dějepisu a soustavně dále studoval archivní materiály. Na rozdíl od Aloise Jiráska, kterého vzrušovaly politicky významné dějinné události a zvraty, ho zajímal především běžný život v minulosti (zvláště v 16. a 17. století). Od 80. let 19. století psal odborná pojednání, např. *V měšťanské světnici starodávné*, *O životě na vysokých školách pražských*, *Dějiny řemesel a obchodu*. Zajímala ho morálka, způsob myšlení a chování (psychologie) tehdejších lidí, zvláště z nižších společenských vrstev. Svědčí o tom i názvy jeho historických povídek: *Starobylé obrázky z Rakovnicka*, *Pražské obrázky*. Odtud lze vysvětlit i autorův zájem např. o Husovu podobu (text Podoba Husova ve výboru jeho publicistiky *Malé historie a třísky*). V povídce *Nezbedný bakalář* zobrazuje poměry na malém městě, kde sice mají školu, ale vzdělání tamější radní považují na rozdíl od svých řemesel a obchodů za nedůležité, proto ji odmítají financovat. Psychologicky prokreslené, vášnivé postavy jsou např. v povídce *Rozina sebranec* o tragické lásce děvčete sirotka a italského skláře, který pracoval v Praze (v Čechách 16. a 17. století pracovalo množství

SLOVNÍČEK AUTORŮ

italských stavitelů i dalších řemeslníků), nebo v povídce *Peklo* o kruté a mstivé ženě vražedkyni. Jediný velký historický román *Mistr Kampanus* napsal Z. Winter na začátku 20. století. Sleduje v něm osud rektora Karlovy univerzity po bitvě na Bílé hoře – v době změny politické situace on v mravní zkoušce obstojí za cenu ztráty svého postavení, ale spisovatel ukazuje na dalších postavách mravní úpadek doby. V povídkách i románu autor vytváří iluzi minulé doby užíváním zastaralých výrazů (archaismů), charaktery postav komponuje moderním způsobem – ne popisem, ale nepřímo, v situaci jejich chování a jednání, s vhladem do jejich psychiky.

Jiří WOLKER (1900–1924)

Český básník, prozaik a dramatik, autor literatury pro děti a mládež. Byl studentem práv, velmi mladý zemřel na tuberkulózu. Lyrické básně z doby dospívání vyjadřují touhu po lásce a kráse, objevují se v nich erotické symboly a stesk po nedosažitelném ideálu, ale i obrazy bezprostředního smyslového okouzlení přírodou a pocity volnosti. K těmto juvenilním (tj. dílům mladistvého věku autora) patří báseň Bílý kůň, symbolizující chlapeckou touhu prožít něco výjimečně krásného a zatím tajemného. Do první sbírky *Host do domu* básně svých literárních začátků autor nezahrnul, tam uspořádal až lyriku stylově vyhraněnou v naivním obdivu k prostým životním věcem (báseň Věci, Poštovní schránka, Okno) a vyjadřujícím pokoru a křesťanskou lásku všedním projevům života. Po 1. světové válce se tak projevil vliv uměleckých směrů unanimitismu a vitalismu a v začátku 20. let odhodlání umělců tvořit umění nové, netradiční, optimistické, vyjadřující radostný pocit moderního člověka poválečné doby. V nově vzniklém Československu takový program nabízelo sdružení avantgardních umělců Devětsil a Wolker se stal krátce jeho členem. Vliv básní francouzského básníka Apollinaira se projevil v jeho tvorbě volně komponovaným polytematickým pásmem skladby *Svatý Kopeček* o chlapeckém dospívání. Už v této skladbě vyjádřil básník nadšení pro naivní představu o sociální spravedlnosti dosažené revoluční přeměnou světa. Sociální citění a revoluční víra ho sblížily s komunistickým programem a uměleckou poetikou proletářské poezie. Básně kriticky hodnotící chudobu jako dluh společnosti vůči pracujícímu člověku, ale i poezie vnitřního odhodlání vyrovnat se s životními úkoly a povinnostmi člověka jako společenské bytosti tvoří obsah druhé Wolkerovy básnické sbírky nazvané *Těžká hodina*. V titulní básni se lyrický mluvčí odhodlává podstoupit svou těžkou hodinu přerodu chlapce v muže, v člověka se sociální odpovědností. Ve sbírce jsou básně lyrické, ale také lyricko-epické balady, v nichž jejich postavy trpí (a umírají) pod tlakem společenských podmínek (včetně pracovních) a vlastních mravních zásad, které se s nimi osudově střetávají. V Baladě o nenarozeném dítěti je chudobě milenců interrupcí obětováno dítě, v Baladě o očích topičových si vezme dělníkův život fyzicky náročná a poctivě vykonávaná práce – společenskými podmínkami a požadavky je osudově, nevyhnutně, tragicky ničen život jedince: jde o balady sociální. Vedle poezie psal J. Wolker také prozaické moderní autorské pohádky, v nichž opustil tradiční témata i kompoziční pravidla (publikoval je časopisecky, souborně vyšly až po jeho smrti – *Pohádky*). Hlavními postavami jsou děti nebo lidé běžných povolání – např. kominík, listonoš. Pohádka o Jonym z cirkusu je zařazena mezi pohádky, ačkoliv jde o baladickou povídku s tragickým koncem. Tři Wolkerovy dramatické texty nejsou ve srovnání s tvorbou básnickou významné, nebyly přijaty s uznáním ani v době svého vzniku.

Jiří ŽÁČEK (*1945)

Český básník, prozaik, překladatel, autor literatury pro děti a mládež. Stavební inženýr a profesionální publicista se od 60. let věnuje umělecké literatuře. Píše lyrické básně pro dospělé (sbírka *Ráno modřejší večera*) vyjadřující celkově radostný životní pocit, bez ohledu na změnu společenské situace si autor nepokládá otázky s ní souvisící, lyrický mluvčí se vyznává z kladného vztahu k lidskému společenství, z milostného okouzlení (ve sbírce *Napjatá struna*, pozdější výbor z milostné lyriky se jmenuje *Milostné prstoklady*). Sbírkou *Anonymní múza* ze 70. let vyzývá k plnému prožitku každé životní chvíle (v básni *Dívka ve studovně* studentka dostane radu, aby před mrtvými pravdami uprchla ven mezi živé), v bluesových textech je však znát kritický odstup od sentimentu prožitku. Sbírkou *Mezi řečí* ze 70. let obsahuje sebeironické poznámky a aforisticky vystavěné strofy (jako autor vtipně kritických *Aforismů* se autor později představil ve zvláštním výboru). Melodické verše mají většinou pravidelný verš a jsou rýmovány, formou se blíží popěvku (i prvky obecné češtiny), textu populární písně, ale originální jsou nezvalovskými překvapivými asociacemi a vynalézavými rýmy, smyslem pro jazykovou hru s komickým vyzněním. Básníkův humor je štiplavější (až černý) a má i satirické ostny ve sbírce *Okurková sezóna* z počátku 80. let: říkadlová forma krátkých textů s tematikou civilizační pokleslosti životního stylu (bezhlednost k přírodě i lidem, sobectví poznamenávající individuální i rodinné vztahy), s jazykem využívajícím pro komický efekt homonymitu, to je poetika, která oslovila mladé lidi té doby a zaručila čtenářský úspěch u mládeže i výborům z Žáčkovy tvorby: *Text-appeal*, *Dvakrát dvě je někdy pět*. Žáčkova básnická tvorba pro děti jiskří vtipem – nabízí originální nápad, nonsens, hru se zvukovou stránkou slov, citový prožitek, poznání (světa, jazyka, i sebe-poznání čtenáře, s nímž autor někdy vede dialog) a zážitek hudební svým ustrojením veršů pevně rytmi-zovaných a rýmovaných. První sbírka *Aprílová škola* vyšla koncem 70. let a pak v rychlém sledu přibýly další: *Ahoj moře*, *Kdo si se mnou bude hrát?*, *Máme rádi zvířata*, *Pro slepičí kvoč*, *Rýmy pro kočku*, *Rýmy pro kočku a pod psa...* Zvláštní postavení má sbírka *Kolik má Praha věží* s tématy pražských pamětihodností – mytická Vltava, Národní divadlo, Pražský hrad... Básník zde obdivuhodným způsobem dokázal spojit komično své poetiky s látkou budící uctivý postoj, aniž význam životní látky před dětmi zlehčuje. *Bajky a nebajky* je sbírka autorských veršovaných bajek s komickou (často satirickou) pointou. Humor sbírky *99 dědečků a 1 babička*. *100 limeriků k počtě Edwarda Leara* potěší děti, mládež i dospělé (i když pevná stavba limeriku je někdy konstruována na úkor vtipu). J. Žáček se průběžně věnuje překladům – podílel se na vzniku antologie ze světové nonsensové poezie *Ostrov*, kde rostou housle, na výboru z Apollinairovy tvorby *Hudebník ze Saint-Marry*, z francouzštiny dále překládal básně J. Préverta, z ruštiny výbor z poezie S. Jesenina, a také slovenské básníky, např. Feldekovy *Rýmy a šprýmy*.